

วาทกรรม “แม่วัยรุ่น” กรณีศึกษา แผนยุทธศาสตร์
การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น
ระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569*

[“Adolescent Mother” Discourse: A Case
Study of the National Strategic Plan of
the Prevention and Solution of Adolescent
Pregnancy Problems B.E. 2560 - 2569
(2017 - 2026)]

พัชชา เจิงกลินจันท์**

(Patcha Jeungklinchan)

มาลี จิรวพัฒนานนท์***

(Malee Jirawattananon)

นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ***

(Narupon Duangwises)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง วาทกรรม “แม่วัยรุ่น” ใน
แผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ
พ.ศ. 2560 - 2569.

** นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขานโยบายสังคม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Ph.D student, Doctor of Philosophy
Program in Social Policy, Thammasat University).

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ (Asst. Prof. Dr., Faculty of Social Administration,
Thammasat University).

**** หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (Research
and Development Division, Sirindhorn Anthropology Centre).

Received: June 2, 2021

Revised: June 22, 2021

Accepted: July 9, 2021

บทความวิจัย

-
วิชาการ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วาทกรรม “แม่ร้ายรุ่น” ภายใต้ระบอบความรู้และอำนาจวิทยาศาสตร์ที่อยู่ในแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 โดยผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ (Michel Foucault) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการให้ความหมาย “แม่ร้ายรุ่น” และการผลิตซ้ำความหมาย “เพศ” แบบชีววิทยาและบรรทัดฐานทางเพศที่รัฐไทยนำมาใช้ในการควบคุมภาวะเจริญพันธุ์ของวัยรุ่นหญิงผ่านแผนยุทธศาสตร์ฯ การศึกษาวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย จำนวน 12 คน ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลมีข้อค้นพบเบื้องต้น คือ การให้ความหมาย “แม่ร้ายรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ฯ มีความเป็นเอกภาพตามความรู้สมัยใหม่แบบมาตรฐานสากลทำให้ “แม่ร้ายรุ่น” ถูกอธิบายว่าเป็นปัญหาสังคม องค์ความรู้เรื่องเพศและอนามัยเจริญพันธุ์เกิดจากการแบ่งเพศทางชีววิทยาที่ควบคุมผู้หญิงมากกว่าผู้ชายทำให้มายาคติเรื่องเพศยังคงอยู่ แต่ผู้หญิงยอมรับเพราะแนวคิดนี้ให้ผู้หญิงมีสิทธิในเรือนร่างของตนเอง แผนยุทธศาสตร์ฯ ทำให้ “แม่ร้ายรุ่น” มีสถานภาพที่คาบเกี่ยวเป็นทั้งกลุ่มเด็กและวัยรุ่น รัฐไทยใช้การควบคุมปกครองแบบชีวญาณในการผลิตซ้ำวาทกรรมความรับผิดชอบทางเพศ วาทกรรมเด็กดี เพื่อให้เด็กและวัยรุ่นปกครองตัวเองโดยใช้ชี้อ่านาง ไม่ต่างจากการใช้วาทกรรมความเป็นแม่ที่ดี สังคมจึงคาดหวังให้ “แม่ร้ายรุ่น” เลี้ยงดูลูก ที่ทำให้ “แม่ร้ายรุ่น” ที่ไม่ได้เลี้ยงลูกเองถูกมองว่าไม่มีความรับผิดชอบ ซึ่งนั่นคือผลของยุทธศาสตร์ฯ ส่วนทิศทางของยุทธศาสตร์ฯ ควรศึกษาองค์ความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์และกามารมณ์ของวัยรุ่นไทยเพิ่มเติม โดยการศึกษาต้องไม่นำไปสู่การตีตราและแบ่งประเภท แต่ควรศึกษาเพื่อเปิดเผยวาทกรรมที่ซ่อนอยู่ในเรื่องดังกล่าวซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น และควรศึกษาผู้หญิงในฐานะผู้กระทำการ เพื่อเปิดเผยความหมายของผู้หญิงในการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ฯ รวมทั้งควรลดอำนาจผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงานในการให้ความหมายและประเมิน “แม่ร้ายรุ่น” โดยสนับสนุน “แม่ร้ายรุ่น” ในการประเมินคุณค่าและให้ความหมายตนเอง

คำสำคัญ: แม่ข่ายรุ่น, แผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ใน
วัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569, วาทกรรม, องค์ความรู้และอำนาจ

ABSTRACT

This study aims to analyze the “adolescent mother” discourse written under the scientific power and knowledge as stated in the National Strategic Plan of the Prevention and Solution of Adolescent Pregnancy Problems B.E. 2560 - 2569 (2017 - 2026). The Foucault’s discourse analysis method was used to identify the definition of “adolescent mothers” and the reproduction of the meaning of “gender” associated with biological and sexual norms used by Thai state to control the female adolescent reproductive health. Data was collected from documents and in - depth interviews of 12 participants involved in the study. It was found that the definition of “adolescent mothers” in the national strategic plan is in line with universal standard of the modern age knowledge, making “adolescent mothers” a social problem. Sexuality and reproductive health knowledge derived from biological gender identity put more pressures on women than men, resulting in continuing sexual bias. This is accepted by women, however, as long as they have rights over their body.

According to the national strategic plan, “adolescent mothers” refer to both adolescents and children. Consequently, Thai state uses governmentality to control the reproduction of sexual responsibility and childhood discourses to encourage their self - regulation with biopower. Meanwhile, good mother discourse gives rise to social expectation that “adolescent mothers” raise their child; otherwise they are considered irresponsible mothers.

Further studies should be made on the national strategic plan on such topics as sexual relations and carnality of Thai adolescents to disclose hidden discourse related to adolescent pregnancy; and the role of

“adolescent mothers” as performers and contributors to the national strategic plan development. It is suggested that the role of experts and practioners in defining and evaluating “adolescent mothers” be lessened and partially replaced by adolescent mothers’ self - evaluation.

Keywords: Adolescent Mother, The National Strategic Plan of the Prevention and Solution of Adolescent Pregnancy Problems B.E. 2560 - 2569, Discourse, Knowledge and Power

บทนำ

จากการทบทวนการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “แม่วัยรุ่น” ในสองทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า การศึกษาวิจัยประเด็น “แม่วัยรุ่น” ส่วนใหญ่ใช้กระบวนทัศน์ปณิธานนิยม (Positivism Paradigm) และใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Knowledge) ในส่วนของวิธีวิทยา (Methodology) และญาณวิทยา (Epistemology) ในการศึกษาวิจัย ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ทางด้านชีววิทยา แพทยศาสตร์ สาธารณสุขศาสตร์ จิตวิทยา และพฤติกรรมศาสตร์ โดยผู้ทำการศึกษามักเป็นนักวิชาการและนักวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุข ส่วนวัตถุประสงค์ในการวิจัยส่วนใหญ่มีขึ้นเพื่อศึกษาเหตุและผลของการเป็น “แม่วัยรุ่น” รวมทั้งผลกระทบของการเป็น “แม่วัยรุ่น” ทางด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณและใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผลการศึกษานี้ส่งผลต่อการศึกษาและวิเคราะห์นโยบายสังคม (Policy Analysis) ในสองทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้นโยบายสังคมใช้ตัวแบบที่เป็นเหตุผล (Rational Model) ในการตัดสินใจ ส่วนผู้กำหนดนโยบายจะกำหนดเป้าหมายเป็นตัวเลขเชิงสถิติ เพื่อให้สามารถวัดผลในการพัฒนาประเทศได้ (Hewitt 2009: 4, Songklin 2014: 2 - 3)

ด้วยเหตุนี้ องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยในประเด็น “แม่วัยรุ่น” ภายใต้อกระบวนทัศน์ทางเลือกอื่น ๆ เช่น กระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์ จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการควบคุมและจัดระเบียบสังคมโดยรัฐ ผ่านสิ่งที่เรียกว่า “วาทกรรม” หรือ “Discourse” ซึ่งวาทกรรมในนโยบายที่เกิดจากองค์ความรู้ในยุคความทันสมัยจะใช้เหตุผลในการวิเคราะห์แบ่งแยกประเภทผู้คนและพฤติกรรมทำให้ “แม่วัยรุ่น” ในยุคปัจจุบันถูกให้ความหมายว่าเป็น “ปัญหาสังคม” เมื่อผู้หญิงกลายเป็น “แม่วัยรุ่น” เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของรัฐไทย การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรวัยรุ่นจึงถูกกระทำผ่านนโยบายสังคม ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการวางแผนครอบครัวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 - 2519 รวมทั้งการรับเอาแนวทางจากสหประชาชาติเข้ามาพัฒนาประเทศและแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการที่ประเทศไทยเข้าร่วมการประชุมกับสหประชาชาติเรื่องประชากรและการพัฒนา (International Conference on Population and Development - ICPD Cairo

Agenda) พ.ศ. 2537 และลงนามสัตยาบันเห็นชอบต่อแผนปฏิบัติการพัฒนาประชากร (ICDP Programme of Action, 1994 - 2014) ที่ว่าด้วยการสนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงบริการวางแผนครอบครัว อนามัยการเจริญพันธุ์ และการศึกษาของผู้หญิง (Archavanitkul & Thongsima 2005: 31)

หลังจากนั้นประเทศไทยได้พยายามยกร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองอนามัยการเจริญพันธุ์ พุทธศักราช... ใน พ.ศ. 2553 โดยสาระสำคัญอยู่ในมาตรา 12 ที่กำหนดให้นักเรียนหญิงที่ตั้งครรภ์สามารถเรียนต่อได้ ทั้งนี้ไม่ได้กล่าวถึงนักเรียนชายที่อาจมีส่วนให้เกิดการตั้งครรภ์ และในปีเดียวกันนั้นเองการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 3 ซึ่งการแก้ปัญหาวัยรุ่นไทยกับการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมเป็นวาระหลักสำคัญในการประชุมในครั้งนี้ หลังจากนั้นการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นได้รับกล่าวถึงเสมอมา โดยเฉพาะการนำเสนอของสื่อที่เสนอสถานการณ์ “แม่วัยรุ่น” ในวงกว้างอย่างรวดเร็วจนนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการผลิตซ้ำว่า “แม่วัยรุ่นเป็นปัญหาสังคม” จนใน พ.ศ. 2559 ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พุทธศักราช 2559 เป็นกฎหมายฉบับแรกที่กล่าวถึงการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยเฉพาะ (Department of Health 2016: 4 - 5) และในพระราชบัญญัติฯ มาตรา 17 (1) ได้ระบุให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่เสนอนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา โดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขมีบทบาทหลักเป็นเลขานุการทำหน้าที่ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 ต่อไป (Department of Health 2016: 5)

เมื่อประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พุทธศักราช 2559 เป็นกฎหมายที่กำหนดทิศทางของนโยบายสังคมที่เกี่ยวข้องกับ “แม่วัยรุ่น” และมีแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 เป็นแนวทางในการนำนโยบายไปปฏิบัติแล้ว สิ่งที่น่าสนใจ คือ ผลของการนำนโยบายที่เกี่ยวข้องกับ “แม่วัยรุ่น” ไปปฏิบัติ ซึ่งเมื่อศึกษาสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นใน พ.ศ. 2558 ถึง พ.ศ. 2560 พบว่า อัตรา

การคลอดมีชีพในหญิงอายุ 15 - 19 ปี ต่อประชากรหญิงอายุ 15 - 19 ปี 1,000 คน ลดลงจาก 44.8 42.5 และ 39.6 ตามลำดับ (Department of Health 2018) ข้อมูลดังกล่าวหมายความว่า แผนยุทธศาสตร์ฯ ฉบับนี้สามารถลดจำนวน “แม่วัยรุ่น” ลงได้ หากวิเคราะห์จากข้อมูลที่ภาครัฐนำเสนอ แต่การให้ความช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหา “แม่วัยรุ่น” จากผลสำรวจของกรมอนามัย พ.ศ. 2561 พบว่า นักเรียนที่ตั้งครรภ์หยุดเรียนและลาออกจากสถานศึกษาเดิม คิดเป็นร้อยละ 37.4 และหลังคลอด “แม่วัยรุ่น” อยู่บ้านเลี้ยงลูกร้อยละ 48.6 และ “แม่วัยรุ่น” ร้อยละ 68.9 ต้องการความช่วยเหลือเรื่องความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร (Department of Health 2018: 45 - 47)

ทั้งนี้ ส่วนสำคัญและจำเป็น คือ การให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ฯ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ว่าทฤษฎี “แม่วัยรุ่น” ภายใต้ระบอบความรู้และอำนาจวิทยาศาสตร์ที่อยู่ในแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ปัญหาค่าการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 โดยผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้วิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมในนโยบาย (Discursive Policy Analysis) ตามแนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์ (Michel Foucault) ความสำคัญของการผลิตซ้ำองค์ความรู้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาให้นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ฯ ครอบคลุม “แม่วัยรุ่น” ทุกกลุ่มอย่างเป็นจริง และสามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการสำหรับ “แม่วัยรุ่น” ในสังคมไทยที่มีความหลากหลายและสามารถเชื่อมโยงสวัสดิการสังคมที่จำเป็นต่อ “แม่วัยรุ่น” ได้ในทุกมิติ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์วาทกรรม “แม่วัยรุ่น” ภายใต้ระบอบความรู้และอำนาจวิทยาศาสตร์ที่อยู่ในแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ปัญหาค่าการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569

แนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์

การศึกษาวิจัยนี้ใช้แนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์เป็นแนวทางในการศึกษา โดยวาทกรรม หมายถึง ชุดของส่วนเสี้ยวที่ไม่มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน แต่มาอยู่ร่วมกันมิใช่ในฐานะที่เป็นเอกภาพหรือมีความมั่นคง แต่ในฐานะที่เป็นชุดของวาทกรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย มียุทธศาสตร์เฉพาะที่ไม่เหมือนกันมาอยู่ร่วมกัน (Charoensin-o-larn 2000: 20) ส่วน Fuengfusakul (2000) อธิบายว่า วาทกรรมหมายถึง การผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงชุดความรู้ กฎเกณฑ์และข้อบังคับทางสังคม การมีสถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องจากความรู้นั้น

เพราะฉะนั้น แนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์จึงก่อให้เกิดการตั้งคำถาม เพื่อ αποκเปลือก ถอดหน้ากาก และรื้อสร้างองค์ความรู้ในยุคความทันสมัยที่ควบคุม สังการ และจัดประเภทคนในสังคมตามหลักเหตุผลที่กำหนดความหมายไว้ว่าถูกหรือผิด ดีหรือเลว อนุญาตหรือต้องห้าม โดยเฉพาะในเรื่องเพศที่กำหนดไว้ในภายใต้เพศและช่วงวัย โดยสิ่งที่ฟูโกต์ชี้ให้เห็น คือ คนที่มีปัญหาถูกสร้างจากองค์ความรู้ในยุคความทันสมัย และการผลิตซ้ำเชิงวาทกรรมเพื่อตอกย้ำว่าสิ่งนั้นเป็นความจริงที่สังคมยอมรับ อย่างไรก็ตาม แนวคิดของฟูโกต์ยังถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับจุดยืนของแนวคิด เพราะฟูโกต์ไม่เห็นด้วยนักกับการใช้หลักเหตุผลและความเป็นสากลในการอธิบายมนุษย์และสังคม จึงเกิดการตั้งคำถามว่า แนวคิดของฟูโกต์จะแสวงหาจริยศาสตร์และความเป็นธรรมทางสังคมได้อย่างไร และหากฟูโกต์ปฏิเสธหลักเหตุผล ฟูโกต์จะอธิบายปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอย่างไร (Foucault 1980: 184 - 185, Bunmee 2008: 1 - 4, Nontapattamadul 2015: 200)

สำหรับการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนข้อถกเถียงเชิงวิชาการเกี่ยวกับแนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์ พบว่า การศึกษาความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ฯ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้นักคิดวาทกรรมของฟูโกต์เป็นฐานในการศึกษา เพราะการให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในลักษณะสากลที่เห็นในแผนยุทธศาสตร์ฯ คือผลผลิตอันแยบยลของอำนาจวาทกรรมในยุคความทันสมัยที่มีฐานคิดมาจากองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ทางชีววิทยา จิตวิทยา

และพฤติกรรมศาสตร์ ที่สุดท้ายแล้วต้องการชี้ให้เห็นว่า “แม่วัยรุ่น” เป็นปัญหาสังคมที่รัฐไทยต้องควบคุมและจัดการ

วิธีวิทยา

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และใช้วิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมในนโยบาย (Discursive Policy Analysis) ตามแนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) และการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ในแผนยุทธศาสตร์ฯ งานวิจัยนี้จึงประกอบด้วยการศึกษาเชิงเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์ (in - depth interview) ผู้มีส่วนร่วมในการร่างแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่ได้จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจากกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ สภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย องค์กรเอกชนไทย และองค์กรเอกชนต่างประเทศ หลังจากนั้นผู้วิจัยใช้เทคนิคการสุ่มแบบสโนว์บอลล์ (Snowball Sampling) ให้ผู้มีส่วนร่วมในการร่างแผนยุทธศาสตร์ฯ แนะนำไปสู่กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่เป็นผู้นำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติ รวมทั้งสิ้น 12 คน โดยมีการกำหนดเกณฑ์ในการคัดกรองคุณสมบัติ ดังนี้

กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการร่างแผนยุทธศาสตร์ฯ มีคุณสมบัติ ดังนี้

- เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการร่างและจัดทำแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “แม่วัยรุ่น”
- มีประสบการณ์การปฏิบัติงานในองค์กรนั้น ๆ มากกว่า 3 ปี นับจากวันที่มีส่วนร่วมในการร่างแผนยุทธศาสตร์ (เพื่อให้มีประสบการณ์ในกระบวนการร่างนโยบายที่เกี่ยวข้องกับแม่วัยรุ่น)
- เต็มใจเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้

กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่นำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติ มีคุณสมบัติ ดังนี้

- เป็นผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงานขององค์กร ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ฯ ที่มีส่วนในขับเคลื่อนและนำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีประสบการณ์ในงานที่ทำมากกว่า 1 ปี
- เป็นผู้ปฏิบัติงานที่ไม่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาโดยตรงของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยในส่วนของผู้ร่างแผนยุทธศาสตร์
- เต็มใจเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา: วาทกรรม “แม่ข่ายรุ่น” กรณีศึกษา แผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569

ขอบเขตด้านข้อมูล: ขอบเขตการวิเคราะห์วาทกรรม “แม่ข่ายรุ่น” กรณีศึกษา แผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร คือ แผนยุทธศาสตร์ฯ แผนปฏิบัติการยุทธศาสตร์ฯ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนร่วมในการร่างแผนยุทธศาสตร์ฯ และผู้นำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติจากกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ สภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย องค์กรเอกชนในประเทศ และองค์กรเอกชนต่างประเทศ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามในการสัมภาษณ์เป็นแนวคำถามกึ่งโครงสร้างที่มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยจะเลือกใช้ภาษาและคำศัพท์ที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเข้าใจ และไม่บิดเบือนความหมายของนิยามศัพท์ในการวิจัย ซึ่งแนวคำถามจะแยกเป็น 2 ชุด สำหรับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการร่างแผนยุทธศาสตร์ฯ และกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่นำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมนโยบาย (Discursive Policy Analysis) หลังจากได้ข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะลงรหัสข้อมูล หากมีข้อมูลใดที่ยังไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยจะดำเนินการเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกครั้ง ระหว่างนั้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) และวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) จากแผนยุทธศาสตร์ฯ และคำให้สัมภาษณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยทั้ง 2 กลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในขั้นตอนการวางแผนยุทธศาสตร์ฯ และขั้นตอนการแปลงแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปสู่การปฏิบัติ

ผลการศึกษาวิจัยและการวิเคราะห์

1. มาตรฐานสากลในการสร้างความเป็นเอกภาพ (unity) ให้กับ “แม่วัยรุ่น”

การให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาดังตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 – 2569 มีความเป็นเอกภาพ (unity) ของความหมาย เพราะความหมาย “แม่วัยรุ่น” มาจากความหมายคำว่า “วัยรุ่น” หรือ “Adolescent” ที่กำหนดช่วงอายุ 10 – 19 ปี โดยการนิยามจากองค์การอนามัยโลก WHO: World Health Organization และองค์การสหประชาชาติ UN: United Nations เมื่อนำมานิยามความหมาย “แม่วัยรุ่น” หรือ “Adolescent mothers” จึงหมายถึง ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์และคลอดบุตรในอายุ 10 – 19 ปี (World Health Organization, 2020) สอดคล้องกับการให้ความหมาย “วัยรุ่น” ในพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พุทธศักราช 2559 ทำให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในกฎหมายและนโยบายสังคมของประเทศไทยเป็นความหมายเดียวกันทั้งหมด ส่งผลให้การกำหนดเป้าหมาย และการดำเนินการของนโยบาย รวมทั้งการวัดผลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงสถิติ เห็นได้จากเป้าหมายของแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่ได้กำหนดเป้าหมาย คือ อัตราการคลอดมีชีพในหญิงอายุ 10 - 19 ปี ลดลง

“การให้ความหมาย เราใช้มาตรฐานเดียวกันทั่วโลก
เวลาพูดถึงการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น คือ 10 - 19 ปี...ซึ่ง
ขณะนี้เรากำหนดเป้าหมายเดียวกันทั่วโลก คือ ลดการ
ตั้งครรภ์ในวัยรุ่น หรือลดจำนวนแม่วัยรุ่นลง”
(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 1)

ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ที่เป็นสากลถูกกำหนดโดยองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ได้ผลิตซ้ำอัตลักษณ์และความหมาย “แม่วัยรุ่น” ผ่านนักวิชาการ สื่อมวลชน และระบบการศึกษานำไปสู่การขึ้นาคำคิดความเชื่อของคนในสังคมให้เห็นพ้องว่า “แม่วัยรุ่น” เป็นปัญหาสังคม ส่วนรัฐไทยทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายสังคมเพื่อควบคุมจัดการปัญหานั้น ซึ่งหากเข้าใจและหาทรรพดังกล่าวลึกลงไปจะพบว่า “แม่วัยรุ่น” ไม่ได้เป็นปัญหาด้วยตัวของตัวเอง แต่เป็นปัญหาเพราะองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่ให้ความหมายเพศแบบชีววิทยาเป็นตัวกำหนด (biological determinism) (Ramitanon 2012: 112) ที่ไม่เพียงแบ่งเพศเป็นชายและหญิงผ่านอวัยวะสืบพันธุ์เท่านั้น แต่ยังกำหนดช่วงวัยและบทบาทตามช่วงวัยนั้น ๆ ในส่วนของวัยรุ่นแม้จะเป็นวัยเจริญพันธุ์ แต่องค์ความรู้ทางด้านจิตวิทยาและสังคมศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่า วุฒิภาวะทางด้านจิตใจของวัยรุ่นยังไม่สมบูรณ์ที่จะทำบทบาทแม่ เห็นได้จากการศึกษาวิจัยของ Srisawad and Panyapinijugoon (2016) การใช้องค์ความรู้ในยุคความทันสมัยจึงมักอธิบายการเป็น “แม่วัยรุ่น” ในเชิงลบ และเมื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปกำหนดนโยบายสังคม การปฏิบัติการเชิงวาทกรรมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติการเชิงสังคมในนโยบายจึงมุ่งที่จะควบคุมพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นหญิงและ “แม่วัยรุ่น” เป็นหลัก

“คือพีคคิดว่ามันมีผลทางสุขภาพไม่ว่าเขาจะตั้งใจมีลูก
หรือว่าตั้งใจที่จะท้องลูกคนนั้นหรือไม่ แต่การตั้งครรภ์
ในวัยรุ่นมีผลต่อสุขภาพของตัวแม่เองและตัวลูกที่
จะต้องคลอดออกมา อย่างเช่นเรื่องของทารกที่เกิด
จากแม่วัยรุ่นอาจจะมึนน้ำหนักรุนแรงกว่า เพราะต่อ
ให้แต่งงานไม่ได้ช่วยลดปัญหาสุขภาพเหล่านี้ และเรื่อง

สุขภาพอนามัยหมายถึงสุขภาพกายและสุขภาพใจ
เรื่องของการพัฒนาการ และวุฒิภาวะในการตัดสินใจด้วย”
(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 4)

นอกจากนี้ การอธิบาย “แม่วัยรุ่น” ตามมาตรฐานสากลยังทำให้ “แม่วัยรุ่น” มีทางเลือก (choice) น้อยลง เพราะมาตรการในการควบคุมจัดการที่ค่อนข้างเบ็ดเสร็จทำให้ทางเลือกของ “แม่วัยรุ่น” มีข้อจำกัด แม้ว่าองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์จะชี้ให้เห็นว่า “แม่วัยรุ่น” เป็นปัญหาสังคม เพราะไม่พร้อมที่จะตั้งครรภ์ และทำหน้าที่ในบทบาทแม่ แต่การกำหนดเพศทางชีววิทยาก็ยังยึดเหนี่ยวให้ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ต้องเป็นแม่อยู่ดี และนี่คือความย้อนแย้งเชิงองค์ความรู้และวาทกรรมที่เผยตัวให้เห็นในแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่กำลังทำให้ “แม่วัยรุ่น” มีรูปแบบเดียวกัน ซึ่งมาตรฐานสากลเหล่านี้เป็นสิ่งที่ฟูโกต์ปฏิเสธเสมอมา ทั้งการแบ่งเพศทางชีววิทยาที่ฟูโกต์เห็นว่าเป็นเพียงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อควบคุมเรือนร่างของมนุษย์เท่านั้น

“ถ้าเราพูดเรื่องการเป็นแม่ ไม่สนับสนุนการยุติการตั้งครรภ์ก็มีแต่คนชม เพราะเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่อยากให้เป็นอย่างนั้น แต่พอเราพูดเรื่องการทำแท้งจะถูกต่อว่าทันที โดนทั้งคนที่ท้องและหมอมั้ยทำให้ หลายคนเลยไม่เลือกวิธีนี้”

(ผู้มีส่วนร่วมการวิจัยที่ 10)

“เมื่อเขาท้องต่อและเป็นแม่วัยรุ่นแล้วจะทำยังไงให้เขาสามารถเลี้ยงดูได้อันนี้เป็นหลักสำคัญในการให้บริการเรา”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 5)

ฟูโกต์และบัตเลอร์ต่างชี้ให้เห็นว่าการแบ่งเพศด้วยวิธีคิดนี้มีแต่จะสร้างปัญหา เพราะเพศที่มีเพียงแค่ผู้หญิงและผู้ชายถูกให้ความหมายและถูกกำหนดบทบาทอย่างตายตัว เมื่อไม่สามารถทำบทบาทดังกล่าวมันได้จะกลายเป็นเพศที่ไม่สมบูรณ์หรือ ผิดปกติ ซึ่งการตัดสินใจ แบ่งประเภทด้วยบรรทัดฐานทางเพศและการแบ่งเพศทางชีววิทยาทำให้เพศถูกทำให้เป็นวัตถุที่สื่อถึงการมีเพศสัมพันธ์และถูกควบคุมด้วยระบบศีลธรรมและบรรทัดฐานทางสังคมเท่านั้น ไม่ได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้คนและโครงสร้างทางสังคมที่กระทำต่อกันผ่านวาทกรรม การพิจารณาเพศอย่างผิวเผินจึงก่อให้เกิดการตีตราพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานสังคมว่าผิดปกติ และนำผู้คนที่ไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานสังคมนั้นมาเป็นวัตถุของการศึกษา เพื่อพยายามอธิบายว่าปัญหาเกิดจากอะไร ทั้งที่ในความเป็นจริงพฤติกรรมดังกล่าว อาจจะเป็นปัญหาหรือไม่ก็ได้ (Butler 1993: 1 - 8, Duangwiset 2015)

สุดท้าย การให้ความหมายในลักษณะสากลผ่านระบบเหตุผลที่ฟูโกต์ปฏิเสธ ได้ปรากฏตัวให้เห็นในแผนยุทธศาสตร์ฯ ฉบับนี้ ทำให้ “แม่ร้ายรุ่น” ถูกอธิบายว่าเป็นปัญหาสังคม ส่งผลต่อการปฏิบัติการทางสังคมต่อ “แม่ร้ายรุ่น” ที่คล้ายคลึงกัน และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเป็น “แม่ร้ายรุ่น” ในสองทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นแล้วว่า “แม่ร้ายรุ่น” ในฐานะผู้ที่ถูกศึกษามีโอกาสกำหนดความหมายของตนเองน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาผ่านแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่เป็นเหตุผลและใช้กระบวนการทางสถิติ เพื่อผลิตซ้ำว่าความจริงที่ว่า “แม่ร้ายรุ่น” เป็นปัญหาสังคม ซึ่งความจริงนี้ ประเทศไทยได้นำมาเป็นวาทกรรมในการกำหนดนโยบายสังคมที่เกี่ยวข้องกับ “แม่ร้ายรุ่น” ทำให้ประเทศไทยมีอำนาจอันชอบธรรมในการควบคุมจัดการสถานการณ์ดังกล่าว และทำให้ “แม่ร้ายรุ่น” กลายเป็นวัตถุที่ถูกจัดการควบคุมดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. การเป็น “แม่วัยรุ่น” ภายใต้องค์ความรู้เรื่องเพศและอนามัยเจริญพันธุ์

“นิยามศัพท์ขององค์การสหประชาชาติ และ WHO กำหนดกลุ่มของวัยรุ่นไว้ชัดเจนคือ 10 - 19 ปี...และอีกส่วนหนึ่งก็คือมีการพูดคุยกันว่าอายุน้อยที่สุดที่ตั้งครรภ์คืออายุเท่าไรก็อยู่ที่ 9 ปี ก็เลยตีเป็นเรื่องของ 10 ปี ซึ่งก็ Make Sense ในเรื่องของกรณีประจำเดือนครั้งแรกของผู้หญิง”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 4)

การเป็น “แม่วัยรุ่น” ภายใต้องค์ความรู้เรื่องเพศและอนามัยเจริญพันธุ์สะท้อนให้เห็นองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่แบ่งเพศตามสรีระ และใช้ภาวะเจริญพันธุ์และความสามารถในการตั้งครรภ์ของผู้หญิงเป็นตัวกำหนดความหมาย การเป็น “แม่วัยรุ่น” จึงเริ่มต้นตั้งแต่อายุ 10 ปี ซึ่งเป็นอายุเฉลี่ยในการมีประจำเดือนครั้งแรกของผู้หญิง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ปฏิบัติการทางวาทกรรมในแผนยุทธศาสตร์ฯ มีผลต่อผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ซึ่งผลงานวิชาการของนักวิชาการไทยในแวดวงสตรีนิยมหลายเล่มไม่ว่าจะเป็นหนังสือเรื่องสตรีนิยม ขบวนการอุดมคติแห่งทศวรรษที่ 20 ของ Purisinsit (2002) “ผู้หญิง” ในวาทกรรมการเมืองเรื่องเพศ และสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ของ Archavanitkul (2004) เรื่องอำนาจและความขัดแย้งบนร่างกายผู้หญิง: สิทธิการเจริญพันธุ์และเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นหญิง: แนวคิดสตรีนิยมของ Denduang (2009) และเรื่องสตรีนิเวศนิยม (Ecofeminism) กับการเคลื่อนไหวในสังคมไทยของ Hassarungsee (2018) ผลงานวิชาการเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นการกดขี่ทางเพศในสังคมปิตาธิปไตยที่ทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่โดยผู้ชายและต้องทำหน้าที่ในบทบาทการเป็นแม่และเมีย การถูกกดขี่และการต้องทำหน้าที่ในบทบาทดังกล่าวมาจากเงื่อนไขการกำหนดเพศทางชีววิทยาที่ทำให้ภาวะเจริญพันธุ์ของผู้หญิงถูกควบคุม เห็นได้ชัดในการให้ความรู้เรื่องเพศวิถีศึกษาและการให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนที่ตั้งครรภ์ในแผนยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาระบบการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านเพศวิถีศึกษา

และทักษะชีวิตที่มีคุณภาพ และมีระบบดูแลช่วยเหลือที่เหมาะสม ในเชิงปฏิบัติ พบว่านักเรียนกลุ่มเสี่ยง และกลุ่มที่ประสบปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นต่างจากนักเรียนที่ประสบปัญหาอื่น เพราะมีเรื่องเพศเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้นักเรียนที่มีพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสมและมีความเสี่ยงต่อการตั้งครรภ์เป็นผู้หญิงที่ถูกอธิบายด้วยบรรทัดฐานทางเพศกระแสหลักและทฤษฎีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Behavior Theory)

องค์ความรู้ดังกล่าวทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาควบคุมพฤติกรรมทางเพศให้เป็นปกติและเหมาะสม ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นควบคุมพฤติกรรมทางเพศของนักเรียนหญิงหรือลูกสาว ส่วนนักเรียนชายหรือลูกชายกลายเป็นภาพเลือนลางเมื่อพูดถึงการตั้งครรภ์ เห็นได้จากความพยายามให้มีตู้ถุงยางอนามัยในสถานศึกษาที่สุดท้ายก็ล้มเหลว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการมองปัญหาอย่างตื้นเขินภายใต้แนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่มองว่าผู้ชายไม่สามารถตั้งครรภ์ได้ และหากมีตู้ถุงยางจะเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนมีเพศสัมพันธ์หรือฟรีเซ็กซ์ (Thammasa 2018: 3) แต่กลับละเลยเหตุผลที่ว่าการใช้ถุงยางอนามัย คือ การสนับสนุนการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยและเป็นการคุมกำเนิดที่ผู้ชายสามารถทำได้

“พ.ร.บ. ฉบับนี้ มาตรา 5 ระบุไว้ชัดเจน เน้นเรื่องสิทธิวัยรุ่นในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการเข้าถึงบริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ เราเชื่อว่าเขาสามารถรับผิดชอบการมีเพศสัมพันธ์ของเขาได้ ถ้าเขาเข้าถึงการคุมกำเนิด ซึ่งวัยรุ่นส่วนใหญ่ก็พอใจที่เป็นแบบนี้ แต่พอเราเสนอไป หลายฝ่ายก็ไม่เห็นด้วย วัยรุ่นผู้หญิงบางคนต้องแอบไปฝังยาคุมกำเนิดแบบลับ ๆ เพราะกลัวสังคมจะรับไม่ได้ และผู้ชายเองก็ไม่ใส่ถุงยาง”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 6)

เมื่อละเลยเหตุผลนี้ การคุมกำเนิดจึงกลายเป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง ซึ่งถูกผลิตซ้ำในยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาระบบบริการสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ที่มีคุณภาพและเป็นมิตร ที่สนับสนุนให้ผู้หญิงมีทางเลือกในการคุมกำเนิด

และการยุติการตั้งครรภ์ (Department of Health 2017: 22) ซึ่งการมีสิทธิและเสรีภาพในการเลือกทำให้รู้สึกถึงตัวตนที่สมบูรณ์ (Self - Fulfillment) (Duangwiset 2017: 36) ผู้หญิงจึงพึงพอใจกับสิทธิและเสรีภาพนั้น และนั่นคือผลของอำนาจที่ไม่ได้ทำหน้าที่ปิดกั้นหรือกีดกันสิทธิและเสรีภาพในการเลือกของผู้หญิง แต่เป็นอำนาจที่ทำให้ผู้หญิงเชื่อว่าเสรีภาพในการเลือกจะนำความสุขมาให้ การอธิบายนี้ใช้ได้ทั้งการเลือกของผู้หญิงในการดูแลรูปร่างและความสวยงามของตนเองจนไปถึงการเลือกที่จะมีเพศสัมพันธ์ ตั้งครรภ์ ยุติการตั้งครรภ์หรือมีบุตร ซึ่งฟูโกต์เรียกอำนาจลักษณะนี้ว่า “Productive Force” เป็นแรงขับเคลื่อนที่ทำให้มนุษย์มีความสุข (Duangwiset 2017: 19) อำนาจเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์รับมาโดยไม่รู้ตัว ผู้หญิงจึงยินยอมให้อำนาจนี้ควบคุมจัดการชีวิตพวกเขา

เพราะฉะนั้น การตัดสินใจเลือกของผู้หญิงจึงไม่มีปัญหา หากพวกเขามีข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอประกอบการตัดสินใจเลือกอย่างเสรี แต่ในเชิงปฏิบัติ พบว่าสิทธิที่จะเลือกของวัยรุ่นหญิงเกี่ยวกับเรื่องเพศต้องได้ตอบกับวาทกรรมอื่นในสังคมเสียก่อน ทั้งวาทกรรมการพัฒนา วาทกรรมที่อธิบายการทำแท้งเป็นบาป รวมทั้งวาทกรรมเพศวิถีกระแสหลัก ทำให้การเลือกของ “แม่วัยรุ่น” แม้จะเป็นสิทธิ แต่เป็นสิทธิที่มักถูกตั้งคำถาม เพราะหากวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์เลือกยุติการตั้งครรภ์คนในสังคมอาจมองว่าเป็นการทำบาป หากเลือกตั้งครรภ์ต่ออาจถูกให้ความหมายว่าไม่มีความพร้อมและนำไปสู่การเกิดที่ไม่มีคุณภาพ

จะเห็นว่า การอธิบายเรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและ “แม่วัยรุ่น” นี้ไม่พ้นการผลิตซ้ำเรื่องเพศทางชีววิทยาที่ทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่จากผู้ชาย พฤติกรรมทางเพศและบทบาททางเพศของผู้หญิง ซึ่ง Duangwiset (2017) ได้กล่าวถึงการอธิบายเรื่องเพศที่นำเอาเพศทางชีววิทยามากำหนดบทบาทของผู้หญิงว่ามาจากกระบวนทัศน์สารัตถะนิยม (Essentialist) และสตรีนิยมเชิงวัตถุ (Materialist Feminism) ที่อาจก่อให้เกิดการผลิตซ้ำมายาคติทางเพศจากการกำหนดเพศและบทบาททางเพศตามสรีระ (Duangwiset 2017: 241) นอกจากนี้ การอธิบายดังกล่าวอาจทำให้มุมมองต่อสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นย่ำอยู่กับที่ เช่น การมองว่าวัยรุ่นหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อมเพราะผู้ชายไม่รับผิดชอบ ผู้หญิงตั้งครรภ์เพราะผู้ชายมอบภาระการคุมกำเนิดให้ผู้หญิง ปัญหาดังกล่าวถูกอธิบายอย่างเป็นสากลว่าเกิดจากความไม่เท่าเทียมทาง

เพศ ทั้งที่การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับบริบทสังคม การเปลี่ยนแปลงสังคม และวิถีคิดที่ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางเพศนั้นเปลี่ยนไป

“มันไม่ใช่แค่เรื่องผู้ชายไม่รับผิดชอบ อย่างผู้ใช้บริการที่ตัดสินใจท้องต่อบางรายผู้ชายรับผิดชอบดี บางรายทั้งผู้ชายเองด้วย บางรายพลาดท้องจากการขายบริการแต่ก็เลือกที่จะเลี้ยงลูกเอง ปัญหาไม่ได้อยู่ที่เรื่องนี้เพียงเรื่องเดียว แต่ปัญหาคือการที่สังคมไม่ยอมรับ และไม่มีสิทธิสวัสดิการ หรือบางทีก็มีแต่เข้าไม่ถึงเลยประสบปัญหา”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 11)

การละเลยที่จะพิจารณาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นภายใต้บริบทสังคมปัจจุบันทำให้เรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นส่วนใหญ่ถูกอธิบายในมิติสุขภาพภายใต้วาทกรรมสิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์เช่นเดียวกับที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ฯ นี้ ที่ส่วนใหญ่เน้นไปที่การให้บริการด้านอนามัยเจริญพันธุ์แก่วัยรุ่น ส่วนการสนับสนุนสวัสดิการสังคมสำหรับวัยรุ่นที่อยู่นอกระบบการศึกษา วัยรุ่นที่ขายบริการทางเพศ กลับไม่ค่อยถูกกล่าวถึง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่มีการศึกษาสถานการณ์ดังกล่าวอย่างเป็นจริงเท่าที่ควร รวมทั้งมองต่อรัฐไทยที่มีต่อเรื่องเพศยังคงเกาะเกี่ยวกับมิติของศีลธรรมจรรยา การเปิดเผยให้สังคมรับรู้่ว่าประเทศไทยมีการค้าบริการทางเพศ วัยรุ่นไทยมีเพศสัมพันธ์เร็วขึ้น หรืออัตราการยุติการตั้งครรภ์เพิ่มสูงขึ้น อาจเป็นเรื่องที่รัฐไทยยากที่จะยอมรับ หรือหากนำมาพูดกันก็ในวงวิชาการหรือในวงการนโยบายสังคมเท่านั้น ไม่ได้คลี่ให้เห็นความเป็นมาของสถานการณ์ดังกล่าวอย่างแท้จริง

3. “แม่วัยรุ่น” ในฐานะเด็กและเยาวชนที่ถูกควบคุม

“ร่าง พ.ร.บ. แม่วัยรุ่น ฉบับแรกเลยนะ มันผิดปกตินะมาก ตรงที่ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ในการบุกใน เคหสถานได้ตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งมันน่าจะมาจากฐาน ของกฎหมายคุ้มครองเด็ก ซึ่งมันคนละแบบกันกับ กฎหมายเรื่องสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ เลย ถ้าเป็นแบบนี้มันคือการควบคุมแล้วไม่ใช่การให้เขา มีสิทธิ แล้วพี่ว่าแนวคิดพวกนี้ยังส่งผลต่อการทำงาน ตามยุทธศาสตร์”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 3)

จากความหมายวัยรุ่นในแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่กำหนดช่วงอายุ 10 - 19 ปี คาบเกี่ยวกับช่วงวัยเด็กตอนปลายและช่วงวัยรุ่น แสดงให้เห็นว่า ความหมายวัยรุ่นและเด็ก ตอนปลายไม่ถูกแยกออกจากกัน ทั้งนี้เป็นเพราะแผนยุทธศาสตร์ฯ ได้กำหนดช่วงวัย จากอายุเฉลี่ยการมีประจำเดือนแรกของผู้หญิงทำให้ครอบคลุมช่วงวัยเด็กตอนปลาย ไว้ด้วย และเมื่อช่วงวัยเด็กตอนปลายเป็นวัยเริ่มต้นของภาวะเจริญพันธุ์ การควบคุม พฤติกรรมทางเพศและภาวะเจริญพันธุ์ของผู้หญิงจึงเริ่มขึ้นอย่างชัดเจนในตอนนั้น

“เรื่องเพศเป็นเรื่องของผู้ใหญ่” จึงถูกนำมาใช้เพื่อให้เด็กและวัยรุ่นห่างไกล จากเรื่องเพศ การควบคุมทางเพศในเด็กและวัยรุ่นเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นพร้อมกับ วาทกรรมการพัฒนาที่กำหนดช่วงวัยและบทบาทของแต่ละช่วงวัยอย่างชัดเจน เมื่อ เด็กและวัยรุ่นต้องมีบทบาทในการศึกษาเล่าเรียน เรื่องเพศยังเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับ เด็กและวัยรุ่น (Wichaiya 2013: 1 - 2) ซึ่งที่ผ่านมาการควบคุมทางเพศเริ่มจากการ ควบคุมวิธีคิดภายใต้แนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ เช่น เป็นผู้หญิงต้องรักษาวงศ์วงศ์ ไม่ ชิงสุกก่อนห่ม ต้องมีเพศสัมพันธ์ภายใต้สถาบันสมรส วิธีคิดดังกล่าวนี้เป็นการ สนับสนุนให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศของผู้ชาย ซึ่งในหลายยุคสมัยต่างเห็นพ้องว่าเป็น วิธีคิดที่ถูกต้อง

สิ่งที่น่าสนใจ คือ วิธีคิดดังกล่าวไม่ใช่วิธีคิดจากวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพราะหลายวัฒนธรรมพื้นบ้านสามารถพูดถึงเรื่องเพศได้อย่างเปิดเผย และการเป็น “แม่วัยรุ่น” เป็นเรื่องปกติเสียด้วยซ้ำ แต่การทำให้เรื่องเพศเป็นเรื่องที่ต้องควบคุม เซกส์และกามารมณ์เป็นเรื่องซ่อนเร้นมาจากวิธีคิดของชนชั้นกระฎุมพี (Bourgeois) หรือ “ผู้ดี” ที่ต้องรักษาหน้าตาทางสังคมเอาไว้ เรื่องเพศจึงเป็นเรื่องที่นำมาพูดในที่สาธารณะไม่ได้และต้องกดทับซ่อนเร้นเรื่องเพศและกามารมณ์ของตนเองเอาไว้ วิธีคิดดังกล่าวนี้ถูกผลิตซ้ำผ่าน “คุณสมบัติของผู้ดี” และ “สุภาพชนสอนหญิง” ที่ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน และแม้ว่าเรื่องเพศจะเป็นเรื่องซ่อนเร้น แต่การที่ผู้ชายชนชั้นสูงมีภรรยาหลายคนกลับแสดงถึงบารมี เพราะฉะนั้นวิธีคิดดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เพราะผู้หญิงที่ต้องไม่มีสามีหลายคน และลูกสาวที่ต้องเรียบร้อยดั่งผ้าพับไว้และไม่ซิงสุกก่อนห่ม วิธีคิดดังกล่าวนี้ถูกถ่ายทอดสู่ชนชั้นกลางที่มีการศึกษาที่เริ่มกล่าวถึงความเท่าเทียมทางเพศและเชิดชูความรักแบบผัวเดียวเมียเดียว เมื่อเข้าสู่ยุคความทันสมัยการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง เด็ก และวัยรุ่นถูกเปลี่ยนโฉมหน้ามาเป็นองค์ความรู้ด้านชีววิทยา จิตวิทยา และพฤติกรรมศาสตร์ (Duangwiset 2017: 48 - 60) ที่อธิบายว่าการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกันและผู้หญิงที่มีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายหลายคนมีความผิดปกติทางจิต

ต่อมาวิธีคิดศีลธรรมทางเพศของชนชั้นกระฎุมพีและองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ อย่างแนวคิดแบบ ฟรอยเดียน (Freudian) (Wongyannawa 2013: 31) รวมถึงองค์ความรู้ด้านประชากรศาสตร์ที่ต้องการควบคุมให้เกิดมีคุณภาพ (Archavanitkul 2004: 15) ได้ถูกผลิตซ้ำผ่านตำราเรียน งานวิชาการ รวมทั้งแผนยุทธศาสตร์ฯ ฉบับนี้ ทำให้การนำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติเน้นไปที่การควบคุมพฤติกรรมทางเพศของเด็กและวัยรุ่น โดยเริ่มจากการทำให้เรื่องเพศเป็นเรื่องต้องห้ามสำหรับพวกเขา

“การสอนบางทีก็มีทัศนคติที่มั่วว่าเรื่องพวกนี้เป็นเรื่อง
น่าอาย ยากที่จะพูดให้วัยรุ่นฟัง และเชื่อว่าเด็กไม่ควร
ฟังด้วย มันก็ทำให้ครูไม่ค่อยกล้าสอน ตัวหลักสูตรเองก็

ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะอย่าง
สมัยใหม่นี้เขาอาจจะไม่ได้มาให้ความสำคัญกับเรื่องของ
การรักนวลสงวนตัวแล้ว สมัยมันเปลี่ยนไปแล้ว”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 5)

“พ่อแม่บางคนเขาก็ไม่ได้อยากพูดเรื่องเพศกับลูกหรือ
ไม่อยากให้ลูกรับรู้เรื่องนี้ด้วยซ้ำ บางคนก็ไม่มีความรู้ว่า
ต้องพูดยังไง ไม่มีเวลาบ้างเขาต้องทำมาหากินเยอะ”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 8)

แม้ว่าจะมีการสนับสนุนการเรียนการสอนเพศวิถีศึกษาในยุทธศาสตร์ที่ 1
พัฒนาระบบการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านเพศวิถีศึกษาและทักษะชีวิตที่มี
คุณภาพ และระบบการดูแลที่เหมาะสม แต่การที่เด็กและวัยรุ่นรู้เรื่องเพศก็ไม่ใช่สิ่งที่
สังคมและครอบครัวยอมรับได้มากนัก อย่างเด็กวัย 4 ปี เล่นอวัยวะเพศของตนเอง
ผู้ปกครองบางคนยังคิดว่าเด็กสัปดนและผิดปกติ หรือเด็กหญิงอายุ 11 ปี ตัดขน
อวัยวะเพศตัวเองก็ถูกมองว่าทะเล่และแกล่แดด นอกจากนี้การจำกัดการเข้าถึงสื่อ
ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและการเซ็นเซอร์การแสดงความรักหรือเรือนร่างของ
ผู้หญิงในโทรทัศน์ก็เป็นหนึ่งสัญญาณที่แสดงให้เห็นว่าเพศและกามารมณ์ในเด็กและ
วัยรุ่นเป็นเรื่องที่ต้องควบคุม สิ่งเหล่านี้ตอกย้ำว่าจริง ๆ แล้วสังคมไทยและรัฐไทยมอง
เรื่องเพศเป็นเรื่องต้องห้ามสำหรับเด็กและวัยรุ่น ส่งผลให้ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริม
บทบาทครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการในการเลี้ยงดู สร้างสัมพันธภาพ และ
สื่อสารด้านสุขภาวะทางเพศของวัยรุ่น ที่พยายามสนับสนุนบทบาทครอบครัวในการ
พูดคุยเรื่องเพศกับวัยรุ่นไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซ้ำยังกลายเป็นการให้ข้อมูลเพื่อ
ควบคุมและลงโทษหากวัยรุ่นยุ่งเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์มากกว่าให้ข้อมูลที่ถูกต้อง
และเป็นจริงเกี่ยวกับเรื่องเพศ

“จริง ๆ เราต้องให้สิทธิเขาในการรับรู้ข้อมูลเรื่องเพศ
และการเข้าถึงบริการตาม พ.ร.บ. มาตรา 5 นะ ให้เขา
ได้เลือกเองว่าจะคุมหรือไม่ ยังไงผู้หญิงก็มีสิทธิเลือกว่า

จะมีเพศสัมพันธ์ไหม เมื่อไหร่ คุณกำเนิดหรือไม่ ผู้หญิงมี
สิทธิเลือก”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 6)

อย่างไรก็ตาม วิธีคิดเรื่องเพศเป็นเรื่องต้องห้ามและการปิดกั้นเรื่องเพศในเด็ก และวัยรุ่นเป็นสิ่งที่ย้อนแย้งกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ซึ่งเป็นสาระสำคัญในยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาระบบการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านเพศวิถีศึกษาและทักษะชีวิตที่มีคุณภาพ และระบบการดูแลที่เหมาะสม และยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาระบบบริการสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ที่มีคุณภาพและเป็นมิตร ที่พยายามสนับสนุนให้วัยรุ่นเข้าถึงเพศวิถีศึกษาและบริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ วาทกรรมสิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์จึงควบคุมพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น โดยใช้เงื่อนไขการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัย และสนับสนุนให้วัยรุ่นควบคุมและรับผิดชอบชีวิตตนเองแทนที่จะห้ามไม่ให้วัยรุ่นยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศ สอดคล้องกับคำอธิบายของฟูโกต์เกี่ยวกับชีวอำนาจ (Biopower) ที่ทำให้มนุษย์สามารถควบคุมตนเองได้ โดยอำนาจนี้จะดำเนินการอย่างแนบเนียนและแทรกซึมไปทั่วทั้งองค์การของสังคม การปกครองวิธีคิดเพื่อให้มนุษย์ควบคุมและปกครองตนเองนั้นเป็นเทคนิคการปกครองที่เรียกว่า “การปกครองชีวญาณ” (Governmentality) (Foucault 1980: 186, Zamora & Zeglen 2016) ซึ่งรัฐไทยในฐานะผู้ใช้อำนาจอันชอบธรรมในการควบคุม จัดระเบียบ และสร้างความมั่นคงของชาติได้เข้ามามีส่วนจัดการวิธีคิดของเด็กและวัยรุ่น โดยการผลิตซ้ำวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ เพศวิถี บรรทัดฐานทางเพศ ความรับผิดชอบทางเพศ และอนามัยการเจริญพันธุ์ผ่านบทเรียน สื่อ นโยบายสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศของเด็กและเยาวชน รวมทั้งการอบรมสั่งสอนของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือครูอาจารย์ รวมทั้งผู้มีอำนาจในสถานของรัฐ เช่น บุคลากรในโรงพยาบาล สถานสงเคราะห์ บ้านพักฉุกเฉิน บ้านพักสำหรับเด็กและครอบครัว เป็นต้น การปลูกฝังวิธีคิดดังกล่าวทำให้วัยรุ่นควบคุมตนเองให้มีความรับผิดชอบ

“นักเรียนที่ตั้งครรภ์ พอครอบครัวรู้ก็มาขอให้เรียนต่อ
จริง ๆ ก็ผิดหวังกันทั้งเด็กทั้งผู้ปกครอง แต่ขอเรียนจน
คลอด ระหว่างนี้พ่อเด็กก็ไม่คุยด้วยเลย เหมือนไม่ว่า
แต่ไม่ได้ยอมรับ”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 12)

“ในต่างจังหวัด พอท้องแล้ว พ่อแม่บางคนให้ออกจาก
โรงเรียนเลยนะ ไม่รู้จะให้เรียนไปทำไม เพราะอยากให้
ลูกเรียนสูง ๆ เป็นข้าราชการ พอผิดหวังก็ให้ลูกมาเลี้ยง
ลูกที่บ้านดีกว่า ตัววัยรุ่นบางคนก็ผิดหวังในตัวเอง
เหมือนกัน”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 2)

ในทางกลับกัน หากพวกเขาไม่สามารถรับผิดชอบตนเองได้และต้องกลายเป็น
“แม่วัยรุ่น” พวกเขาอาจรู้สึกล้มเหลว เพราะชีวิตอำนาจของพวกเขา กำลังถูกตั้งคำถาม
จากสังคมภายนอกว่าเพราะเหตุใดจึงไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และภายหลังจาก
การปรับเปลี่ยนบทบาทจากวัยรุ่นเป็น “แม่วัยรุ่น” การควบคุมตนเองของพวกเขาจะ
เปลี่ยนไปตามบทบาทนั้นท่ามกลางวาทกรรมที่รัฐใช้ควบคุมประชาชน

“ไม่ได้บอกว่าเด็กท้องโอเคนะคะ ถ้าเขาถูกข่มขืนถูก
ละเมิดและไม่ตัดสินใจยุติการตั้งครรภ์เราก็ช่วยดูแลกัน
ต่อไป แต่ถ้าเขามีแฟน ท้องกับแฟนเพราะไม่คุมกำเนิด
ตรงนี้ก็เป็นเรื่องที่ possible แต่ก็ต้องก้าวข้ามสิ่งต่าง ๆ
มากมาย เพราะไม่ใช่ norm ของสังคม”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 7)

สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตอำนาจของวัยรุ่นและ “แม่วัยรุ่น” ถูกตรวจตราและ
จัดประเภทโดยรัฐไทย และอำนาจวาทกรรมในยุคความทันสมัยที่รัฐนำมาใช้มักส่งผล
ต่อการแบ่งประเภทผู้คนเสมอ เด็ก วัยรุ่น รวมทั้ง “แม่วัยรุ่น” ที่ไม่สามารถควบคุม

ตนเองได้จึงถูกจัดประเภทว่าไม่มีความรับผิดชอบ การจัดประเภดังกล่าวทำให้เกิดการโต้ตอบกันระหว่างชีวอำนาจของปัจเจกชนกับอำนาจาภกรรมที่รัฐใช้ในการปกครอง และในที่สุดพวกเขาก็ต้องกลับมาปกครองและจัดการตัวเองตามวาทกรรมที่ควบคุมพวกเขาอยู่ เห็นได้จากกรณี “แม่วัยรุ่น” ที่บางส่วนต้องออกจากสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่ในบทบาทแม่อย่างเต็มตัว และอีกส่วนหนึ่งศึกษาต่อและมอบบทบาทแม่ให้เครือญาติทำแทน (Jirawattananon & Piemyat 2016: 61 - 62) หรือกรณีการตัดสินใจเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นที่บางรายเลือกที่จะยุติการตั้งครรภ์และบางรายเลือกที่จะตั้งครรภ์ต่อ การเลือกนี้ไม่ใช่การเลือกอย่างอิสระ แต่เป็นการเลือกหลังจากกระบวนการโต้ตอบกันระหว่างชีวอำนาจและวาทกรรมที่รายล้อมได้ดำเนินการไประยะหนึ่งแล้ว

อย่างไรก็ตาม ระหว่างการโต้ตอบกันระหว่างอำนาจและวาทกรรมที่จะนำไปสู่การตัดสินใจจะกระทำหรือไม่กระทำอะไรของวัยรุ่น กระบวนการจัดประเภทผู้คนที่ได้ดำเนินการอย่างคู่ขนานได้ด้วย หากการตัดสินใจนั้นไม่เป็นไปตามวาทกรรมหลักหรือบรรทัดฐานสังคม วัยรุ่นจะถูกจัดประเภทให้ต่างจากความเป็นปกติทันที และนี่คือผลของอำนาจาภกรรมหลักที่สร้างความเป็นอื่นอย่างแยบยล ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากนโยบายสังคมและแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่นำเสนอมาตรฐานสากลในการให้ความหมายวัยรุ่นทำให้ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติและคนในสังคมเชื่อว่าความหมายนั้นเป็นจริง พร้อมทั้งสร้างภาพตัวแทน เพื่อสนับสนุนความเชื่อดังกล่าว การสร้างภาพตัวแทนจึงทำให้การวิเคราะห์วาทกรรมและอำนาจพรั่มว ซึ่งแนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์พยายามชี้ให้เห็นว่าภาพตัวแทนที่สร้างขึ้นเป็นตัวแทนอำนาจรัฐ (Foucault 1980)

ส่วนการให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่ครอบคลุมวัยเด็กตอนปลาย ทำให้การตั้งครรภ์ในช่วงวัยเด็กตอนปลายถูกควบคุมด้วยแผนยุทธศาสตร์ฯ เดียวกัน แต่ในความเป็นจริง การมีเพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์ในผู้หญิงอายุต่ำกว่า 15 ปี มีรายละเอียดที่ต่างออกไป การตั้งครรภ์ในช่วงวัยเด็กตอนปลายกับวัยรุ่นจึงมีส่วนที่เหมือนและต่างกันตามมุมมองของคนในสังคมที่บางส่วนมองว่าทั้งเด็กและวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์มาจากความไม่ไร้เดียงสา ส่วนที่ต่างกันอาจมองว่าการที่เด็กตั้งครรภ์เพราะเป็นเหยื่อของความไร้เดียงสา ความไม่รู้ และถูกล่อลวง แต่วัยรุ่นมักถูกมองว่าตั้งครรภ์เพราะไม่ไร้เดียงสาแล้ว (Wichaiya 2013: 17 - 19) โดยผู้มีส่วน

ร่วมในการวิจัยที่ 4 ชี้ให้เห็นว่า “จากประสบการณ์ของการคุมครองเด็กในสถานการณ์การตั้งครรภ์จะเป็นเหตุมาจากการล่วงละเมิดทางเพศเป็นหลัก” (ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 4)

เพราะฉะนั้น การเป็น “แม่วัยรุ่น” ที่อายุต่ำกว่า 15 ปี จึงเกี่ยวข้องกับแนวคิดการคุมครองเด็ก เพราะการให้ความหมาย “เด็ก” ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กทำให้การนำยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติในกรณีการมีเพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์ในช่วงวัยเด็กตอนปลายเกี่ยวข้องกับกฎหมายคุ้มครองเด็กและประมวลกฎหมายอาญาไทย มาตรา 277 ที่กำหนดโทษกรณีข่มขืนกระทำชำเราเด็กอายุไม่เกิน 15 ปี ไม่ว่าเด็กจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม การตั้งครรภ์ในช่วงอายุต่ำกว่า 15 ปี จึงต้องอยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองเด็ก และการยุติการตั้งครรภ์ในเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง

“เด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี ที่จะต้องยุติการตั้งครรภ์แล้ว จำเป็นต้องบอกผู้ปกครองเพราะมันจะมีเรื่องของกฎหมายการคุ้มครองเด็ก แค่มิเพศสัมพันธ์กับเด็กต่ำกว่าอายุ 15 ปี ก็เป็นความผิดทางกฎหมายแล้ว เรื่องการยุติการตั้งครรภ์ในเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี จึงเป็นเรื่องเดียวที่ต้องบอกผู้ปกครองให้รับทราบ ซึ่งตอนร่างแผนยุทธศาสตร์ฉบับนี้ก็กล่าวถึงเรื่องนี้เอาไว้”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 10)

การให้บริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์สำหรับวัยรุ่นจึงมีเพียงเงื่อนไขเดียวที่ไม่สามารถให้บริการได้ตามการตัดสินใจของวัยรุ่น นั่นคือ การยุติการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นที่อายุต่ำกว่า 15 ปี นอกนั้นวัยรุ่นสามารถตัดสินใจเองได้ ตามฐานแนวคิดสำคัญของแผนยุทธศาสตร์นี้ คือ วัยรุ่นเป็นศูนย์กลาง (Teenage center) ซึ่งในเชิงปฏิบัติพบว่า “แม่วัยรุ่น” จำนวนไม่น้อย ตั้งครรภ์เพราะไม่มีสิทธิเลือก เนื่องจากถูกข่มขืน ไร้อำนาจต่อรองเรื่องการมีเพศสัมพันธ์และการคุมกำเนิด รวมทั้งเข้าไม่ถึงบริการคุมกำเนิด และเมื่อตั้งครรภ์แล้วทั้งเด็กและวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์มักถูกแทรกแซงการตัดสินใจเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ของตนเอง บางรายรู้ว่าตนเองไม่พร้อมที่จะตั้งครรภ์

ต้องการยุติการตั้งครุฑ แต่ครอบครัวก็บังคับให้ตั้งครุฑต่อ บางรายไม่พร้อมที่จะเลี้ยงดูลูก แต่ผู้ให้บริการก็ประเมินแล้วว่าสามารถเลี้ยงดูลูกได้ “แม่วัยรุ่น” จำนวนไม่น้อยจึงเลือกที่จะไม่เข้าสู่ระบบบริการหรือเลือกที่จะเงียบ เพื่อแสดงให้เห็นความต้องการของพวกเขาที่ถูกกลืนหรือถูกซุกไว้ใต้พรม เมื่อไม่มีคนสนองตอบหรือพูดไปแล้วไม่มีคนฟังก็เลือกที่จะเงียบ ความเงียบจึงเป็นส่วนประกอบหนึ่งของวาทกรรมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติการทางสังคม

สำหรับปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดการแทรกแซงการตัดสินใจของวัยรุ่นย้อนแย้งกับแนวคิด “วัยรุ่นเป็นศูนย์กลาง” ที่เป็นฐานคิดหลักของแผนยุทธศาสตร์ฯ อย่างชัดเจน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้ที่มาที่ไป แต่เกิดขึ้นจากการให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในเชิงลบที่สะท้อนความไร้วุฒิภาวะ ความไม่รับผิดชอบ การตั้งครุฑกลายเป็นความผิดพลาดที่ถูกนำมาเป็นข้ออ้างว่าพวกเขาตัดสินใจล้มเหลว จึงต้องให้อำนาจแก่ผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ให้บริการที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาตัดสินใจแทน และการควบคุม “แม่วัยรุ่น” ไม่ได้จบเพียงแค่นั้น เพราะการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับ “แม่วัยรุ่น” ที่ใช้การประเมิน “แม่วัยรุ่น” ด้วยวิธีการเดียวกันกับการประเมินกลุ่มเป้าหมายที่มีปัญหาสังคมอื่น ๆ ทำให้สิ่งที่ “แม่วัยรุ่น” นำเสนอได้รับความสนใจเพียงบางส่วนเท่านั้น เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานภาพสมรส เพราะเป็นข้อมูลที่จะนำไปพิจารณาสนับสนุนเงินอุดหนุนหรือเงินสงเคราะห์ประเภทต่าง ๆ ส่วนการให้บริการจัดหาครอบครัวบุญธรรมให้กับบุตรของ “แม่วัยรุ่น” หรือบริการของสถานสงเคราะห์พบว่า มุมมองต่อความจำเป็นของ “แม่วัยรุ่น” ถูกจัดให้เป็นรองเมื่อเทียบกับความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายที่มีปัญหาทางสังคมอื่น ๆ เช่น ครอบครัวที่มีบุตรหลายคนและมีปัญหาทางเศรษฐกิจ ครอบครัวที่ผู้ปกครองพิการ เด็กกำพร้า เป็นต้น

นั่นหมายความว่า การให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ที่พยายามเชื่อมโยงการตั้งครุฑไม่พร้อมและปัญหาสังคมเป็นประโยชน์ในเชิงการกำหนดนโยบายสังคมมากกว่าการจัดสวัสดิการสังคม เพราะการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของ “แม่วัยรุ่น” เพื่อให้บริการยังคงใช้กรอบการประเมินที่ไม่ต่างจากการประเมินผู้มีปัญหาสังคมอื่น ๆ อีกทั้งการประเมินยังมีการอคติเรื่องเพศและความเป็นแม่ที่แฝงฝัง

อยู่ เทคโนโลยีของอำนาจาพกรรมและอำนาจของผู้ประเมนจึงล่อแหลมมากที่จะก่อให้เกิดการตัดสินใจแทน ซึ่งจะทำให้ “แม่้วยร่น” เข้าไม่ถึงบริการ

4. “แม่้วยร่น” กับการเป็นแม่ภายใต้ความคิดอนุรักษ์นิยมและเหตุผลทางชีววิทยา

“เมื่อเป็นแม่้วยร่นแล้ว นั้นหมายถึงการคลอดและกำลังจะทำบพทแม่คือเลี้ยงลูก” (ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 5) “เขามีลูกมาแล้วก็ต้องทำบพทแม่ บอกว่าไม่พร้อมก็ต้องมาประเมนกัน แต่หลัก ๆ ต้องเลี้ยงลูก” (ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 9)

“ผู้หญิงมีสัญชาตญาณความเป็นแม่” ผลิตซ้ำให้ผู้หญิงทุกคนต้องเป็นแม่ คำกล่าวนี้สะท้อนความคิดอนุรักษ์นิยมเรื่องเพศ และเหตุผลทางชีววิทยาที่อธิบายว่าผู้หญิงมีความสามารถในการตั้งครรภ์ คลอดบุตร และให้นมบุตร ทำให้ผู้หญิงต้องเป็นแม่ตามที่ถูกกำหนดสร้างความหมายเอาไว้ (Archavanitkul & Vajanasara 2004: 5) วาพกรรมความเป็นแม่จึงถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ยุคก่อนความทันสมัย ซึ่งในขณะนั้นการเป็นเมียและแม่ไม่มีสถานะทางกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง การเป็นเมียและแม่ในทุกชนชั้นของสังคมต่างแสดงบพทของตนเอง ไม่มีการควบคุมหรือจัดระเบียบอะไรมากไปกว่าความคาดหวังของสังคมที่ถูกอบรมสั่งสอนและขัดเกลามาตั้งแต่วัยเด็ก เช่นเป็นผู้หญิงต้องทำงานบ้าน มีเสน่ห์ปลายจวัก ปณนิบัติสามี เมื่อเข้าสู่ยุคความทันสมัย การควบคุมและจัดระเบียบทางเพศแบบใหม่ได้ปรากฏผ่านนโยบายครอบครัวที่เห็นได้ชัดคือการจดทะเบียนสมรสที่เป็นเครื่องหมายแสดงศีลธรรมทางเพศ เพราะฉะนั้นผู้หญิงที่มีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายหลายคน และผู้หญิงที่มีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสจึงถูกตีตราว่าไร้ศีลธรรม (Duangwiset 2017: 220)

การอธิบายเช่นนี้สะท้อนให้เห็นอำนาจาพกรรมผู้หญิงที่นำมาอธิบาย “แม่้วยร่น” ในแต่ละยุคสมัย อย่างในอดีต ไม่ว่าจะเป็นแม่้วยใด การเป็นแม่และเมียถูกอธิบายไว้คล้ายคลึงกัน คือ เป็นบพทของผู้หญิง แต่เมื่อประเทศไทยรับเอา

เงื่อนไขความทันสมัยมาจากสังคมตะวันตก “แม่้วยรุ่น” ที่อยู่นอกสถาบันสมรสและไม่ได้จดทะเบียนจะถูกทำให้เป็นอื่น แต่ก็ต้องทำหน้าที่ในบทบาทแม่และเมียอยู่ดี วิธีคิดดังกล่าวส่งผลต่อการให้ความหมาย “แม่้วยรุ่น” ในปัจจุบัน เพราะ “แม่้วยรุ่น” ถูกให้ความหมายเชื่อมโยงกับการตั้งครุฑไม่พร้อมที่ส่วนใหญ่อยู่นอกสถาบันสมรส “แม่้วยรุ่น” จึงถูกมองว่ามีพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสมและเป็นปัญหาสังคม แต่สังคมก็ยังคาดหวังให้ “แม่้วยรุ่น” ทำหน้าที่ในบทบาทแม่ที่ดี

สำหรับวาทกรรมผู้หญิงภายใต้ความคิดอนุรักษนิยมและวาทกรรมความเป็นแม่แบบไทยถูกกำหนดความหมายของคำว่า “แม่” ว่าหมายถึง “ผู้ให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูบุตร” เป็นคำที่บุตรเรียกผู้หญิงผู้ให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูตนเอง (The Royal Institute Dictionary 1999) วาทกรรมความเป็นแม่ภายใต้ความคิดอนุรักษนิยมจึงประกอบขึ้นจากชีวภาพของผู้หญิง สังคม วัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อการตั้งครุฑและการเลี้ยงดูบุตร ทำให้ความเป็นแม่แบบไทยถูกผูกไว้กับการทดแทนบุญคุณ และอิทธิพลจากพุทธศาสนาที่เชิดชูพระคุณแม่ว่าเป็นพระในบ้าน วาทกรรมความเป็นแม่ที่นำมาใช้กันจึงมีทั้งความหมายทางสังคมและทางชีวภาพ (Lomrattananont 2012: 3) การกำหนดความหมายแม่ในลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ผู้หญิงภาคภูมิใจจะเป็นแม่

“แม่้วยรุ่น” จึงถูกคาดหวังให้เป็นแม่ที่ดีเช่นเดียวกับแม่้วยอื่น เพราะการเป็นแม่ที่ดีนอกจากจะเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังแล้ว ยังเป็นบุญตามหลักศาสนาด้วย วาทกรรมความเป็นแม่จึงทำให้ “แม่้วยรุ่น” ต้องแยกออกจากบทบาททางสังคมอื่น ๆ เพราะความเป็นแม่ถูกทำให้เป็นสิ่งสำคัญเป็นลำดับแรกของการเป็นผู้หญิง ซึ่งในปัจจุบันนโยบายสังคมพยายามสนับสนุนให้นักเรียนที่ตั้งครุฑและ “แม่้วยรุ่น” ได้ศึกษาต่อในสถาบันการศึกษา โดยการจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเมื่อประสบปัญหาและมีกลยุทธ์ให้สถานศึกษาต้องจัดการศึกษาให้กับ้วยรุ่นที่ตั้งครุฑด้วยรูปแบบที่เหมาะสมและต่อเนื่อง อันเป็นรายละเอียดของยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาระบบการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านเพศวิถีศึกษาและทักษะชีวิตที่มีคุณภาพ และมีระบบดูแลช่วยเหลือที่เหมาะสม (Department of Health 2017: 14 - 15) แต่ในเชิงปฏิบัติพบว่า “แม่้วยรุ่น” จำนวนหนึ่งต้องออกจากการศึกษาเพื่อทำหน้าที่ในบทบาทแม่ เพราะนั่นคือบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวที่สังคมคาดหวัง และการเป็น “แม่ที่ดี” คือแม่ที่ต้องรับผิดชอบดูแลลูก (Jirawattananon 2017: 6 - 7) สำหรับ

ฟูโกต์สิ่งที่ทำให้ผู้หญิงถูกคาดหวังในการเป็นผู้ดูแลมากกว่าผู้ชายเกิดขึ้นจากการที่เพศวิถีและศีลธรรมทางเพศถูกให้ความหมายอย่างไม่สมมาตรทำให้ผู้ชายเป็นอิสระ ส่วนผู้หญิง เด็ก และทาสต้องอยู่ในศีลธรรมทางเพศและอยู่ภายใต้วาทกรรมครอบครัว (Smart 1985: 202) สถาบันครอบครัวจึงเสมือนตัวแทนรัฐ ซึ่งรัฐสามารถใช้อำนาจวาทกรรมกำหนดบทบาทของสมาชิกในครอบครัวได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง ผู้ใหญ่หรือเด็ก รัฐได้ผลิตซ้ำวาทกรรมเพื่อเป็นอำนาจให้พวกเขาปกครองตัวเองไว้หมดแล้ว (Foucault 1980: 187 - 188)

“ศูนย์พัฒนาครอบครัวในตำบล สนับสนุนส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง แล้วแต่ว่าปีไหนจะเล่นประเด็นอะไร แต่ประเด็นแม่วัยรุ่นไม่ค่อยได้ทำกิจกรรมเท่าไร แต่ก็เน้นการทำบทบาทครอบครัว เพราะเป็นหลักในการทำงานของเขา”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 8)

“ในบ้านพักก็จะมีภารกิจทักษะการเลี้ยงดูลูก เตรียมความพร้อมที่จะเป็นแม่ และหากแม่วัยรุ่นต้องการให้จัดหาครอบครัวบุญธรรมให้ลูก หรือให้เด็กอยู่ในความดูแลของสถานสงเคราะห์ เราต้องประเมินปัญหาก่อนจัดให้ แต่ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การทำหน้าที่แม่ของแม่วัยรุ่นก่อน”

(ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่ 9)

ส่วนยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมบทบาทครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ ในการเลี้ยงดู สร้างสัมพันธภาพ และสื่อสารด้านสุขภาวะทางเพศของวัยรุ่น สะท้อนภาพครอบครัวและความเป็นแม่แบบอนุรักษ์นิยมไว้อย่างชัดเจน โดยเชิงนโยบายมีศูนย์พัฒนาครอบครัว (ศพค.) มีกลไกในการดำเนินการใน 3 ประเด็นหลัก คือ 1) การสร้างครอบครัวอบอุ่น 2) การเลี้ยงดูบุตร และ 3) การป้องกันและยุติความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งการกำหนดกลไกดังกล่าวมาจากแนวคิดเรื่องปัญหาครอบครัวและความรุนแรงทางเพศที่พยายามแก้ไขโดยการใช้แนวคิดสิทธิผู้หญิง และครอบครัวในอุดมคติ

คล้ายกับยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือ การคุ้มครองสิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์ และการจัดสวัสดิการสังคมในกลุ่มวัยรุ่น ที่มีการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของ “แม่วัยรุ่น” ในการเลี้ยงดูบุตรตามบทบาทได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งจัดให้มีบริการให้คำปรึกษา เพื่อการจัดการกับปัญหาวัยรุ่นที่ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรของตนเองได้ รวมทั้งจัดหาครอบครัวทดแทน ครอบครัวอุปการะ สถานรองรับเด็ก การคืนเด็กสู่ครอบครัวเดิม แต่มีพี่เลี้ยงช่วยดูแล (Department of Health 2017: 28 - 29) จะเห็นว่า ทั้งสองยุทธศาสตร์สะท้อนแนวคิดที่ต่างกันตรงที่ยุทธศาสตร์ที่ 4 เริ่มเปิดพื้นที่ให้กับครอบครัวทดแทนและสถาบันของรัฐเข้ามาดูแลลูกของ “แม่วัยรุ่น” แต่ในทางปฏิบัติ พบว่า ความหมายครอบครัวแบบดั้งเดิมและความเป็นแม่ที่ดียังคงเป็นข้อจำกัดในส่วนของการจัดหาครอบครัวทดแทน เพราะการเป็น “แม่วัยรุ่นที่ดี” ถูกกำหนดสร้างความหมายให้ดูแลลูก การให้จัดหาครอบครัวทดแทนให้กับลูกจึงเป็นสิ่งที่คนในครอบครัวและสังคมไทยยังไม่คุ้นเคย เพราะที่ผ่านมาวัฒนธรรมปิตาธิปไตยกำหนดบทบาทผู้หญิงให้เป็นผู้ดูแลไว้ชัดเจน การจะทำให้สวัสดิการด้ายครอบครัวทดแทนเป็นทางเลือกสำหรับ “แม่วัยรุ่น” ได้จริงจำเป็นต้องทบทวนความหมายของการเป็น “แม่วัยรุ่น” และครอบครัวเสียใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายของฟูโกต์ที่ว่า วาทกรรมที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือของอำนาจในการปกครองและควบคุมประชาชน ถูกสร้างขึ้นโดยสถาบันของรัฐตามอุดมการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

5. ข้อจำกัดของแผนยุทธศาสตร์ฯ และทิศทางของแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่ควรจะเป็น

ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ฯ เต็มไปด้วยองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่นำมาอธิบายและสร้างอำนาจาาธรรมควบคุมและจัดการสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เห็นได้จากองค์ความรู้ด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ที่มาจากการแบ่งเพศทางชีววิทยา และแบ่งช่วงวัยมนุษย์เป็นวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ องค์ความรู้เหล่านี้เมื่อผนวกเข้ากับการอธิบายปัญหาสังคมทำให้เพศและวัยที่ไม่ปฏิบัติตามพัฒนาการและบทบาทแห่งช่วงวัยเป็นปัญหา ซึ่งกระทบต่อสังคมในภาพรวม อย่างการเป็น “แม่วัยรุ่น” ที่ถูกนำเสนอว่าเป็นการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรและยังขาดวุฒิภาวะในการเป็นแม่ การเป็น

“แม่้วยรุ่น” จึงส่งผลทั้งในระดับปัจเจกและระดับโครงสร้าง เพราะวาทกรรมการพัฒนาอธิบายว่าการเป็น “แม่้วยรุ่น” ส่งผลในเชิงลบต่อการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้รัฐไทยจึงใช้เหตุผลที่มาจากองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์มากำหนดแผนยุทธศาสตร์ฯ องค์ความรู้ส่วนใหญ่ในแผนยุทธศาสตร์ฯ จึงเป็นการผลิตซ้ำองค์ความรู้เชิงเหตุผลที่ผนวกองค์ความรู้ทางชีวภาพและองค์ความรู้เรื่องเพศแบบอนุรักษนิยมเอาไว้

สำหรับผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเป็น “แม่้วยรุ่น” ใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เน้นไปที่การศึกษาเหตุและผลของการเป็น “แม่้วยรุ่น” โดยใช้แนวคิดชีววิทยา สาธารณสุขศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ และจิตวิทยา เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา การศึกษาด้วยแนวคิดดังกล่าวเป็นการตอกย้ำและผลิตซ้ำว่าวงการวิชาการและวงการนโยบายสังคมมีชุดความรู้ที่นำมาอธิบาย “แม่้วยรุ่น” ไม่ต่างกันมากนัก

เพศสัมพันธ์และการมารมณของ้วยรุ่นไทย

แผนยุทธศาสตร์ฯ ฉบับนี้ได้ควบคุมเพศของ้วยรุ่นด้วย 3 วิธี คือ 1) การควบคุมวิธีคิดและพฤติกรรมทางเพศผ่านการเรียนการสอนเพศวิถีศึกษา 2) การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์ของ้วยรุ่นและควบคุมการเป็น “แม่้วยรุ่น” ด้วยองค์ความรู้และบริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ และ 3) การควบคุมการเป็น “แม่้วยรุ่น” ด้วยวาทกรรมครอบครัวและความเป็นแม่ผ่านการเสริมทักษะการเลี้ยงดูบุตรให้กับ “แม่้วยรุ่น” ทั้ง 3 วิธีนี้มีข้อจำกัดในการนำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติ เนื่องจากเป็นสามวิธีการที่รัฐจัดให้ โดยหาสาเหตุของการเป็น “แม่้วยรุ่น” เพื่อนำมาเป็นเหตุผลของรัฐในการกำหนดนโยบาย และด้วยความที่รัฐไทยไม่เห็นด้วยกับการกล่าวถึงเพศสัมพันธ์และการมารมณ และมีบางส่วนที่มองว่า้วยรุ่นไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศ สาเหตุที่นำมากำหนดนโยบายสังคมและแผนยุทธศาสตร์ฯ ส่วนใหญ่จึงเป็นสาเหตุพื้นฐาน เช่น ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ ที่ไม่แตะต้องถึงการมีเพศสัมพันธ์และการมารมณของ้วยรุ่นเลย

เพราะฉะนั้น หากวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยจะพบว่า องค์ความรู้ที่ขาดหายไปคือองค์ความรู้ที่อธิบายเพศสัมพันธ์และการมารมณของ้วยรุ่นไทยในปัจจุบัน ซึ่งแน่นอนว่าเรื่องเพศสัมพันธ์และการมารมณย่อมเปลี่ยนแปลงผ่านและแปรรูปตามยุคสมัยและบริบทสังคม ที่ผ่านมาการศึกษาเรื่องเพศสัมพันธ์และการมารมณมักตั้งอยู่บนองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่แยกให้เห็นว่าเพศสัมพันธ์แบบไหนเหมาะสมและแบบใดที่เบี่ยงเบน

หรือไม่เหมาะสม พร้อมทั้งอธิบายเพศสัมพันธ์ในพื้นที่ที่แตกต่างกันแบบสูตรสำเร็จที่เห็นได้ชัด คือ การอธิบายเพศของกรรมพีหรือผู้ตีว่าเคร่งครัดมากกว่าเพศของชนชั้นล่างหรือชาวบ้านที่มีอิสระและเสรีภาพ (Duangwiset 2017: 29) การอธิบายเพศสัมพันธ์และการมรณในลักษณะนี้ดูผิวเผินไป หากจะนำมาอธิบายการเป็น “แม่้วยรุ่น” และแม้ว่าผลงานวิชาการเรื่อง ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี: ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย ของ Songsamphan (2008 as cited in Duangwiset 2017: 27 - 18) จะอธิบายว่า การมรณแบบไทยแท้อาจไม่มีอยู่จริง แต่การศึกษาเรื่องดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการนำวาทกรรมทางเพศมาควบคุมพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เช่นเดียวกับฟูโกต์ที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ความรู้บนร่างกายมนุษย์เพื่อทำความเข้าใจการจัดระเบียบเพศวิถีที่เกิดขึ้นในสังคม เพราะฉะนั้น การศึกษาเรื่องเพศสัมพันธ์และการมรณจึงไม่สามารถศึกษาได้จากตัวหนังสือเท่านั้น แต่ต้องศึกษาผ่านการพูดคุยและการแสดงออกโดยธรรมชาติ เพื่อให้เห็นอำนาจที่ควบคุมและซ่อนเร้นภายใต้เรื่องเพศสัมพันธ์และการมรณนั้น

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องระมัดระวังในการศึกษาเพศสัมพันธ์และการมรณของ้วยรุ่นไทยมี 2 ประเด็น ประเด็นแรก คือ การติดกับดักความคิดเชิงเหตุผล และการอธิบายเรื่องเพศด้วยแนวคิดที่เป็นสากล ซึ่งลินน์ ฮัฟเฟอร์ ได้อธิบายว่าแนวคิดเฟมินิสต์และควียร์ก็เป็นแนวคิดที่อธิบายเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศแบบสูตรสำเร็จ เพราะเฟมินิสต์อธิบายว่าผู้หญิงถูกกดขี่จากผู้ชาย ส่วนควียร์อธิบายว่าแนวคิดที่กำหนดเพศทางชีววิทยาและจิตเวชศาสตร์อธิบายพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน (Homosexuality) ในเชิงลบ การอธิบายของทั้งสองแนวคิดถูกใช้เพื่อสร้างความเท่าเทียมทางเพศ ซึ่งฟูโกต์มองว่าแท้ที่จริงแล้วแนวคิดรักเพศเดียวกัน ไม่ได้ถูกคิดค้นขึ้นมาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่โครงสร้างของมันเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าในรูปแบบที่แตกต่างกันไป (Duangwiset 2017: 33 - 34) การอธิบายด้วยเหตุผลที่เป็นสากลจึงอาจทำให้ละเลยประเด็นอื่นไป อย่างการแปลงโฉมอำนาจ ยกตัวอย่าง การแสดงถึงเสรีภาพทางเพศในบางสถานที่ การมีเสรีภาพในการยุติการตั้งครรภ์ของผู้หญิงในบางพื้นที่ ไม่ได้เป็นเพราะอำนาจเชิงโครงสร้างของรัฐหายไป แต่เป็นการแปลงโฉมอำนาจรัฐเพื่อให้เกิดการควบคุมด้วยวิธีใหม่ต่างหาก หรือการใช้ภาพตัวแทนอธิบายการมี

เพศสัมพันธ์และกามารมณ์ในแต่ละพื้นที่ เช่น การมีเพศสัมพันธ์และการเป็น “แม่วัยรุ่น” ของกลุ่มชนเผ่าบางชนเผ่าเป็นเรื่องปกติ การอธิบายเช่นนี้เป็นหนึ่งในการใช้หลักสากลอธิบายด้วยภาพตัวแทนทั้งที่ในความเป็นจริงอาจไม่เป็นเช่นนั้นก็ได้

ประเด็นที่ 2 สัมพันธ์กับประเด็นแรก คือ การศึกษาเรื่องเพศสัมพันธ์และกามารมณ์ต้องหลีกเลี่ยงเป้าประสงค์ในการสร้างภาพตัวแทน หรือใช้ภาพตัวแทนอธิบาย “แม่วัยรุ่น” เพราะอาจทำให้เกิดการแบ่งประเภท “แม่วัยรุ่น” ที่เหมือนหรือต่างจากภาพตัวแทนนั้นมีปัญหา ซึ่งที่ผ่านมาจะพบว่าองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการแบ่งประเภทผู้คน การศึกษาองค์ความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์และกามารมณ์จึงควรใช้แนวคิดในยุคหลังความทันสมัยในการศึกษา เพื่อป้องกันการแบ่งประเภทการมีเพศสัมพันธ์และกามารมณ์ด้วยมาตรฐานสากล โดยต้องชี้ให้เห็นว่าเรื่องเพศสัมพันธ์และกามารมณ์ไม่ได้หยุดยั้งและควบคุมด้วยแผนยุทธศาสตร์ฯ แบบเดิมได้อีกต่อไป ทั้งนี้ การเปิดเผยเรื่องดังกล่าวต้องระมัดระวังไม่ให้องค์ความรู้เป็นเครื่องมือในการตีตราวัยรุ่น เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องศึกษาเพศสัมพันธ์และกามารมณ์หลายรูปแบบ และคลี่ออกมาในประเด็นองค์ความรู้และอำนาจที่อยู่เบื้องหลังรูปแบบการมีเพศสัมพันธ์และกามารมณ์นั้น

ด้วยเหตุนี้ ผลการศึกษาวิจัยจึงสนับสนุนให้มีการศึกษาองค์ความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์และกามารมณ์ของวัยรุ่นไทยในปัจจุบันโดยใช้แนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์ ซึ่งจะทำให้ทราบว่าเพศสัมพันธ์และกามารมณ์ของวัยรุ่นไทยได้ตอบกับพฤติกรรมทางเพศที่ถูกกำหนดความเหมาะสมไว้อย่างไรบ้าง และเพศสัมพันธ์และกามารมณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนในท้องถิ่นเป็นอย่างไร การศึกษาดังกล่าวจะทำให้เข้าใจเพศและองค์ความรู้ที่นำมากำหนดความหมาย ซึ่งเรื่องเพศมีการผนวกเพศแบบองค์รวมและอัตลักษณ์ทางเพศของปัจเจกไว้ด้วยกัน หากกะเทาะสอพบทวนก็จะทำให้ปัจเจกเข้าใจอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง และสามารถเปิดเผยวาทกรรมทางเพศที่ซ่อนเร้นให้สังคมได้รับรู้ ผลที่ได้จากการศึกษาองค์ความรู้นี้จะอาจทำให้รัฐไทยทราบถึงการเป็น “แม่วัยรุ่น” ที่ไม่ต้องมองผ่านภาพตัวแทนที่เป็นสากลและนำไปสู่การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของ “แม่วัยรุ่น” อย่างแท้จริง

ผู้หญิงในฐานะผู้กระทำการ

เมื่อกล่าวถึง “แม่วิัยรุ่น” ส่วนใหญ่มักถูกอธิบายถึงความรู้พลังอำนาจ การทำให้เป็นอื่นและการปฏิบัติต่อ “แม่วิัยรุ่น” ต่างจากการปฏิบัติต่อบุคคลทั่วไป การเข้าไม่ถึงทรัพยากรและโอกาสทางสังคมทำให้พวกเขาถูกรวากับคนชายขอบที่ไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ในสังคม ยิ่งหากการตั้งครรภ์ของพวกเขายังถูกโยงไว้กับพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศด้วยแล้ว “แม่วิัยรุ่น” ยิ่งยากที่จะได้รับการยอมรับจากสังคม

การอธิบายข้างต้นปรากฏให้เห็นทั่วไปในงานวิชาการและเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ที่นำมากำหนดแผนยุทธศาสตร์ฯ ที่มองว่า “แม่วิัยรุ่น” กำลังประสบปัญหาอ่อนแอ และต้องการความช่วยเหลือ มุมมองดังกล่าวทำให้แผนยุทธศาสตร์ฯ มีการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อเสริมช่วย “แม่วิัยรุ่น” ทั้งบริการบ้านพัก บริการให้คำปรึกษา บริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ ซึ่งปรากฏในยุทธศาสตร์ที่ 1 - 4 แต่ปัญหาในเชิงปฏิบัติ พบว่า การให้ความหมาย “แม่วิัยรุ่น” ว่าเป็นปัญหาทางสังคมทำให้ “แม่วิัยรุ่น” ถูกเลือกปฏิบัติ เมื่อเป็นเช่นนี้พลังอำนาจของ “แม่วิัยรุ่น” ยิ่งถูกทำให้ลดน้อยลง วาทกรรมในแผนยุทธศาสตร์ฯ จึงได้หันมาสนใจเรื่องการพิทักษ์สิทธิ์ “แม่วิัยรุ่น” และการจัดบริการที่เป็นมิตร เพื่อให้ “แม่วิัยรุ่น” เข้าถึงบริการนั้น จะเห็นว่า การโต้ตอบกับพลังอำนาจในตัว “แม่วิัยรุ่น” กับอำนาจรัฐที่กระทำผ่านแผนยุทธศาสตร์ฯ ไม่ได้ขยับขับเคลื่อนพลังในตัว “แม่วิัยรุ่น” เลยแม้แต่น้อย จึงไม่แปลกที่รัฐไทยผลิตซ้ำภาพตัวแทน “แม่วิัยรุ่น” ส่วนใหญ่ว่าไร้พลังอำนาจและเป็นปัญหาอยู่แบบนั้น

องค์ความรู้ที่ควรนำไปสู่การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ฯ จึงเป็นองค์ความรู้ที่สะท้อนให้เห็นการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงหรือ “แม่วิัยรุ่น” องค์ความรู้ดังกล่าวควรเริ่มจากการศึกษาความหมายการเป็น “แม่วิัยรุ่น” ที่ต่างไปจากเดิม อย่างการศึกษา “แม่วิัยรุ่น” ที่ชีวอำนาจโต้ตอบอำนาจวาทกรรมอื่น เพื่อยืนยันที่จะปกครองตนเอง และแสดงให้เห็นว่าการปกครองนั้นส่งผลต่อการจัดการชีวิตของพวกเขายังไร ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าให้มุ่งศึกษาแต่ “แม่วิัยรุ่น” ที่ประสบความสำเร็จเท่านั้น เพราะนั่นคือการติดกับดักทางความคิดแบบสมัยใหม่ที่ก่อให้เกิดการแบ่งประเภทผู้คน

ดังนั้น หากจะเสริมพลังและยับยั้งเคลือบพลังอำนาจในตัว “แม่วิัยรุ่น” ควรใช้กระบวนการที่อธิบาย “แม่วิัยรุ่น” ผ่านประสบการณ์ชีวิต (life experience) และศึกษาความหมาย “แม่วิัยรุ่น” ด้วยแนวคิดหลังความทันสมัย เพื่อให้ “แม่วิัยรุ่น” ได้ทบทวนและกำหนดสร้างความหมายของตนเอง และมีโอกาสได้รับรู้ประสบการณ์ชีวิตของ “แม่วิัยรุ่น” ด้วยกันที่มีความแตกต่างหลากหลาย ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามภาพตัวแทนที่อธิบายว่า “แม่วิัยรุ่น” เป็นปัญหาสังคมเท่านั้น เพราะ “แม่วิัยรุ่น” อาจไม่เป็นปัญหา หรือมีปัญหาบางเรื่องก็ได้ หากได้รับสิทธิสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของพวกเขา ซึ่งการให้ความหมายดังกล่าวจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่สนับสนุนพลังอำนาจในตัว “แม่วิัยรุ่น” อย่างแท้จริง

อำนาจวาทกรรมในการกำหนดความหมาย “แม่วิัยรุ่น” โดยผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอให้เห็นว่า การกำหนดความหมาย “แม่วิัยรุ่น” โดยผู้เชี่ยวชาญส่งผลต่อแผนยุทธศาสตร์ฯ และการนำยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติอย่างไร และยังเป็นอยู่หรือไม่ที่การกำหนดความหมายผู้คนที่ต้องให้อำนาจผู้เชี่ยวชาญเป็นคนกำหนด สำหรับความหมาย “แม่วิัยรุ่น” ที่รัฐไทยนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ฯ ถูกกำหนดขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญจากประเทศฝั่งตะวันตกทั้งจากองค์การสหประชาชาติ (United Nation) และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ซึ่งถือว่าเป็นต้นแบบในการป้องกันและแก้ไขการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การกำหนดความหมายโดยผู้เชี่ยวชาญนั้นนอกจากจะทำให้ความหมาย “แม่วิัยรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ฯ มีความเป็นสากลแล้ว ยังทำให้แนวทางปฏิบัติเพื่อป้องกันและแก้ไขการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทยมีทิศทางเดียวกันกับนานาประเทศ

นโยบายสังคมสำหรับ “แม่วิัยรุ่น” จึงปรากฏให้เห็นในแผนยุทธศาสตร์ฯ ทั้งทางด้านการศึกษา สาธารณสุข และสวัสดิการสังคม ซึ่งทุกบริการล้วนเกี่ยวข้องกับการให้ความหมาย “แม่วิัยรุ่น” ยกตัวอย่าง การให้บริการคุมกำเนิดกึ่งถาวร โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย กำหนดเงื่อนไขผู้ใช้บริการว่าต้องเป็นผู้หญิงที่อายุไม่เกิน 20 ปี สอดคล้องกับความหมายวัยรุ่นในพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พุทธศักราช 2559 การช่วยเหลือนักเรียนที่เสี่ยงต่อการตั้งครรภ์ในสถานศึกษา มีการแบ่งประเภทนักเรียนออกเป็น 3 ประเภท คือ ปกติ มีความเสี่ยง และประสบ

ปัญหา ซึ่งประเมินจากพฤติกรรมทางเพศ ส่วนการเข้าถึงสวัสดิการสังคมต้องประเมินสภาพปัญหาและความต้องการก่อนให้บริการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการประเมินสถานะทางเศรษฐกิจสังคม ศักยภาพครอบครัว และสภาวะทางกาย จิต สังคมของ “แม่วิัยรุ่น”

การประเมินและให้ความหมาย “แม่วิัยรุ่น” ก่อนให้บริการเป็นการถ่ายโอนอำนาจจากผู้เชี่ยวชาญมาสู่ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ให้บริการที่มีฐานะเป็นผู้ประเมิน ความหมาย ความเสี่ยง และสภาวะที่เกิดขึ้นกับ “แม่วิัยรุ่น” ซึ่งการประเมินมักมีรูปแบบสากล มีข้อคำถามที่ไม่ต่างกันมากนัก เพื่อแสดงถึงมาตรฐานในการประเมิน ทำให้การประเมิน “แม่วิัยรุ่น” ไม่ต่างจากการประเมินผู้ที่มีปัญหาสังคมอื่น ๆ และสวัสดิการสำหรับ “แม่วิัยรุ่น” ยังถูกรวมไว้กับสวัสดิการเด็กและครอบครัวทำให้การเข้าถึงบริการต้องเป็นไปตามขั้นตอนของสวัสดิการนั้น ทั้งที่บางสถานการณ์ของ “แม่วิัยรุ่น” มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องเข้าถึงบริการ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการยอมรับของครอบครัวและสังคม ทรัพยากรทางสังคมที่มีอย่างจำกัด และการถูกกีดกันทำให้เข้าไม่ถึงบริการ ความจำเป็นเร่งด่วนเหล่านี้ หากใช้เกณฑ์ทั่วไปสวัสดิการที่ “แม่วิัยรุ่น” ได้รับอาจเป็นเพียงเงินสงเคราะห์ครอบครัว เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาการยอมรับทางสังคมได้

องค์ความรู้เรื่องอำนาจาทรกรรมในการให้ความหมาย “แม่วิัยรุ่น” โดยผู้เชี่ยวชาญจึงควรตรวจทานว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่จะลดอำนาจผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้บริการในการประเมินและกำหนดความหมาย “แม่วิัยรุ่น” ลง โดยเปิดพื้นที่ให้ “แม่วิัยรุ่น” ได้ประเมินตนเอง และผู้ให้บริการมาอยู่ในฐานะของผู้ให้คำปรึกษาที่สนับสนุนให้ “แม่วิัยรุ่น” สามารถประเมินตนเองได้อย่างเป็นจริงเท่านั้น ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวนี้สามารถศึกษาโดยใช้แนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์เป็นแนวทางในการศึกษาได้ เพราะฟูโกต์ได้พยายามถอดรหัสวาทกรรมที่ส่งผลต่อการให้ความหมายผู้คนในยุคความทันสมัยอยู่แล้ว

สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ที่ถูกนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาความหมาย “แม่ร้ายรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 เป็นการเปิดพื้นที่ให้ตรวจทานวาทกรรมในแผนยุทธศาสตร์ฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวาทกรรมจากองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางชีววิทยาที่ส่งผลต่อการกำหนดเพศและช่วงวัยของผู้คน ที่ผ่านมามององค์ความรู้ลักษณะนี้ไม่ได้รับการตรวจทานเท่าไรนัก เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ แต่เมื่อนำมาใช้ในเชิงสังคม องค์ความรู้ดังกล่าวได้ทำหน้าที่ตามอำนาจที่รัฐมอบหมายในการแบ่งประเภทผู้คน และทำให้ความหมาย “แม่ร้ายรุ่น” กลายเป็นปัญหา เมื่อรัฐไทยนำความหมายนี้มาใช้เป็นความหมายสากลในการควบคุมจัดระเบียบ “แม่ร้ายรุ่น” แผนยุทธศาสตร์ฯ จึงเน้นที่จะลดจำนวน “แม่ร้ายรุ่น” เป็นหลัก ส่วนการส่งเสริมและสนับสนุน “แม่ร้ายรุ่น” เป็นรองและไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร เพราะมีอคติจากความหมายที่เจือปนอยู่

นอกจากนี้ การวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ในพื้นที่แผนยุทธศาสตร์ฯ ยังสะท้อนให้เห็นอำนาจของวาทกรรมอนามัยการเจริญพันธุ์และวาทกรรมความเด็กที่ต้องมีความรับผิดชอบที่รัฐไทยผลิตซ้ำจนนำไปสู่ชีวอำนาจของเด็กและวัยรุ่นทำให้เด็กและวัยรุ่นปกครองตัวเองให้มีความรับผิดชอบเรื่องเพศและเลือกที่จะใช้บริการด้านอนามัยเจริญพันธุ์กำหนดการตั้งครรภ์ของตนเอง การควบคุมวิธีคิดของเด็กและวัยรุ่นให้ปกครองตนเองนี้ไม่ใช้การให้เสรีภาพในการปกครองตนเองแก่พวกเขา แต่เป็นการใช้อำนาจปกครองแบบชีวญาณของรัฐไทยที่ปกครองควบคุมเด็กและวัยรุ่นโดยที่พวกเขาไม่รู้ตัว

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์วาทกรรมจากการนำแผนยุทธศาสตร์ฯ ไปปฏิบัติทำให้ตระหนักได้ว่า การที่ “แม่ร้ายรุ่น” ถูกสันคลอนเป็นเพราะชีวอำนาจของพวกเขาก็ถูกตั้งคำถาม เมื่อเกิดการตั้งครรภ์ อำนาจวาทกรรมของรัฐจะเข้ามาตรวจตราสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นทันที โดยการตรวจตรานี้เป็นการใช้การควบคุมวิธีคิดให้คนในสังคมตรวจตรา “แม่ร้ายรุ่น” และมอบอำนาจให้ผู้ปฏิบัติงานในสถาบันสังคมตรวจตราและจัดระเบียบ “แม่ร้ายรุ่น” อีกทีหนึ่ง เพราะฉะนั้น วาทกรรมในแผนยุทธศาสตร์ฯ จึงเป็นเครื่องมือของอำนาจรัฐในการจัดประเภท ตรวจตรา และจัด

ระเบียบวัยรุ่น ในกรณีที่วัยรุ่นตั้งครรภ์หรือต้องเป็น “แม่วัยรุ่น” แน่นนอนว่าความหมายของพวกเขาย่อมเปลี่ยนไป ชีวอำนาจแปรรูปก่อตัวขึ้นใหม่ตามที่สังคมคาดหวัง ซึ่งนั่นก็มาจากการผลิตซ้ำวาทกรรมโดยรัฐเพื่อควบคุมให้ “แม่วัยรุ่น” เป็นแม่ที่ดีต่อไป

การศึกษาความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ฯ จึงทำให้เกิดการยกระดับความเข้าใจการเป็น “แม่วัยรุ่น” และการใช้อำนาจรัฐผ่านแผนยุทธศาสตร์ฯ ในการปกครองวัยรุ่น ซึ่งนอกจากการใช้อำนาจรัฐในการปกครองวัยรุ่นแล้ว การศึกษานี้ยังทำให้เห็นช่องทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ “แม่วัยรุ่น” ได้โดยการให้วัยรุ่นและ “แม่วัยรุ่น” ประเมินตนเองและเข้าสู่ระบบสวัสดิการตามที่ตนเองคิดว่าเหมาะสม นอกจากนี้ ชีวอำนาจที่ทำให้วัยรุ่นปกครองตนเองก็ไม่ใช้สิ่งเลวร้ายอะไร เพียงแต่องค์ความรู้ที่รัฐไทยผลิตซ้ำควรเป็นความรู้ที่หลากหลาย ไม่ใช่ความรู้ที่เป็นลักษณะสากล เพื่อลดการจัดประเภทและตีตราวัยรุ่น เมื่อพวกเขาตั้งครรภ์

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ

การให้ความหมาย “แม่วัยรุ่น” ในแผนยุทธศาสตร์ฯ ควรสนับสนุนให้ “แม่วัยรุ่น” ได้มีโอกาสให้ความหมายตัวเอง เพื่อให้ “แม่วัยรุ่น” มีอำนาจในนโยบายที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยตรง และเพื่อลดอคติในการให้บริการ

การให้บริการควรลดบทบาทและอำนาจของผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้บริการในการให้ความหมายและประเมินคุณค่าความเป็น “แม่วัยรุ่น” ลง แต่ควรสนับสนุนบทบาทผู้ให้บริการในการเป็นผู้ให้คำปรึกษาที่สนับสนุนให้ “แม่วัยรุ่น” ได้ให้ความหมายและประเมินตนเองมากยิ่งขึ้น โดยการสนับสนุนผู้ให้บริการให้เป็นผู้ให้คำปรึกษาอาจเริ่มจากการอบรมหลักสูตรการให้การปรึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงานกับแม่วัยรุ่นหรือผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ที่ต้องประกอบด้วยเนื้อหาหลักอย่างการให้การปรึกษาทางเลือก (option counseling) การเสริมพลัง “แม่วัยรุ่น” สิทธิสวัสดิการสำหรับ “แม่วัยรุ่น”

และการให้บริการด้านครอบครัวทดแทน เพื่อให้ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” มีทางเลือกในการประเมินและตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและลูก

นโยบายสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ เพศวิถี และ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” ควรให้ความสำคัญกับมนุษย์มากกว่าเพศที่ถูกกำหนดโดยความสามารถในการตั้งครรรค์และคลอด นั้นหมายความว่า “แม่เลี้ยงเดี่ยว” ต้องได้รับสวัสดิการสังคมครบทุกมิติ รวมทั้งทุกเพศที่ทำให้เกิดการตั้งครรรค์และจำเป็นต้องเลี้ยงดูเด็กที่เกิดจากการตั้งครรรค์นั้นควรได้รับทักษะการดูแลเด็ก เพราะการเป็นผู้ดูแลคือบทบาทที่ทุกคนสามารถทำได้

การจัดระบบสวัสดิการสังคมสำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวควรเป็นระบบสวัสดิการสังคมที่มีความเฉพาะสำหรับ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งครรรค์ และแม่เลี้ยงเดี่ยว และต้องคำนึงถึงความเป็นพหุนิยม การจัดสวัสดิการสังคมจึงต้องสอดคล้องกับบริบทสังคม ซึ่งสามารถทำได้โดยการส่งเสริมการทำบทบาทขององค์กรในชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคมให้กับ “แม่เลี้ยงเดี่ยว”

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ควรศึกษาความหมาย “แม่เลี้ยงเดี่ยว” ในบริบทสังคมที่หลากหลาย เพื่อนำผลการศึกษานั้นมากำหนดความหมาย “แม่เลี้ยงเดี่ยว” ในเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในประเด็น “แม่เลี้ยงเดี่ยว” ควรศึกษาประเด็นปัญหาและความต้องการ รวมทั้งศึกษาประสบการณ์ของ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” และครอบครัว ที่ครอบคลุมถึงผู้ที่ทำให้เกิดการตั้งครรรค์ในบริบทสังคมที่หลากหลาย เพื่อนำมาพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ฯ ต่อไป

การศึกษานโยบายครอบครัว และนโยบายเด็กที่เกี่ยวข้องกับ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” เพื่อเชื่อมโยงนโยบายในการให้บริการ “แม่เลี้ยงเดี่ยว” อย่างครอบคลุม

References

- Archavanitkul, K. (2004). *ผู้หญิงในวาทกรรมการเมืองเรื่องเพศและสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์* [The Politicization of Woman in the sexuality and reproductive health discourse]. Women Studies Center. Chaingmai: Amarin Printing and Publishing.
- Archavanitkul, K. and Thongsima, W. (2005). *ผู้หญิงในวาทกรรมสิทธิทางเพศ* [Women in the gender rights discourse]. Chaingmai: Women Studies Center.
- Bunmee, T. (2008). *Michelle Fuko* [Michel Foucault]. Bangkok: Vibhasa
- Butler, J. (1993). *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of sex*. New York.
- Charoensin-o-larn, C. (2000). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น* [Development discourse: Power knowledge truth identity and otherness]. Bangkok: Vibhasa.
- Department of Health, Ministry of Public Health. (2017). *แผนปฏิบัติการ ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ พ.ศ. 2560 - 2569 ตามพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 ระยะ 3 (ปีงบประมาณ 2562 - 2564)* [Action Plan of the National Strategy on Prevention and Solution of Adolescent Pregnancy Problem B.E. 2560 - 2569 (2017 - 2026)]. Retrieved July 26, 2020, from http://hpc10.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php?nid=4423.
- _____. (2018). *สถานการณ์แม่วัยรุ่น* [Situation of Adolescent Pregnancy]. Nonthaburi: Department of Health, Ministry of Public Health.
- _____. (2018). *รายงานการเฝ้าระวังการตั้งครรภ์* [Teenage Pregnancy Surveillance Report, 2017]. Nonthaburi: Department of Health, Ministry of Public Health.

- Denduang, N. (2009). *อำนาจและความขัดแย้งบนร่างกายผู้หญิง สิทธิ การเจริญพันธุ์ และเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นหญิง: แนวคิดสตรีนิยม* [Power and contradiction over female body: The right of reproductive health and sexual relations of female adolescents: Feminism]. Bangkok: Ranning Prepress System.
- Duangwiset, N. (2015). *ทบทวนวิธีการสร้างความรู้ / ความจริงเรื่องเพศ* [Review knowledge construction methodology / Sexual reality]. Retrieved Jan 5, 2021, from <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/2>.
- _____. (2017). *เมื่อร่างกายเป็นเพศ: อำนาจเสรีนิยมใหม่ของเพศวิถีในสังคมไทย* [The sexualized body: neoliberal power, new media trends and transnational East Asian influences on sexuality in Thailand]. Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- _____. (2017). *เพศในเขาวงกต แนวคิดทฤษฎีเพศในวัฒนธรรมบริโภค* [Sexuality in labyrinth: Sex theory in Consumer culture]. Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Foucault, M. (1980). *Power / Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972 - 1977* (Gordon, Colin., Marshall, Leo., Mephram, John. and Soper, Kate, Trans.). New York: Pantheon Books.
- Fuengfusakul, A. (2000). *อัตลักษณ์ กระบวนการ ทฤษฎี และกรอบแนวคิด* [Identity: A process theory and conceptual framework]. Bangkok: National Research Council of Thailand.
- Hassarungsee, R. (2018). *สตรีนิเวศนิยม (Ecofeminism) กับการเคลื่อนไหวในสังคมไทย* [Ecofeminism and the movement in Thai society]. Bangkok: Natchawat Co.
- Hewitt, S. (2009). *Discourse Analysis and Public Policy*. Retrieved Jan 5, 2021, from <https://www.ncl.ac.uk/media/wwwnclacuk/centrefor ruraleconomy/files/discussion-paper-24.pdf>.

- Jirawattananon, M. (2017). ลักษณะบริการสวัสดิการทางการศึกษาสำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยววัยรุ่นในสังคมไทย [Attribute of educational welfare services for young - single mothers in Thai society]. *Journal of Social Work*, 25(2), 1 - 26.
- Jirawattananon, M. and Piemyat, S. (2016). รายงานวิจัย การปรับตัวลักษณะความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง: ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร [Attribute of Educational Welfare Services for Young - Single Mothers in Thai Society]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Lomrattananont, C. (2012). การปรับตัวลักษณะความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง: ศึกษาเฉพาะกรณี สตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร [A modification of ideal and actual motherhood identity: a case study of working women in Bangkok metropolis. (Doctoral thesis, Chulalongkorn University).
- Nontapattamadul, K. (2015). *ทฤษฎีในสังคมทันสมัย* [Contemporary Social work theories]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Prapawong, S. (2018). *การสื่อสารและวาทกรรม “แม่วัยใส” ในสังคมไทย* [Communication and discourses of “Teen Mom”]. (Doctoral thesis, Thammasat University).
- Purisinsit, V. (2002). *สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20* [Feminism: movement and ideology of the 20th century]. Bangkok: Kobfai.
- Ramitanon, C. (2012). *เล่าเรื่องเบื้องต้น สตรีศึกษา สตรีนิยม* [Simple Introduction: Female Study, Feminism]. Bangkok: Wanida karnpim.
- Royal Institute. (2003). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542* [The Royal Institute Dictionary 1999]. Bangkok: Nanmee Books.
- Smart, B. (1985). Foucault, M. (J. Chiangthong, and S. Suksaranchit, Trans.) Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.

- Songklin, P. (2014). นโยบายสาธารณะแนวคิดการตีความ [Interpretive public policy]. Mahasarakham: Apichart Printing. *Journal of Politics and Governance*, 4(2), 13 - 31.
- Srisawad, K. and Panyapinijngoon, C. (2016). ความเครียดในหญิงตั้งครรภ์วัยรุ่น [Stress among pregnant adolescents]. *Journal of The Royal Thai Army Nurses*, 17(2), 7 - 11.
- Thammasa, T. (2018). การเปิดรับสื่อ ทักษะคิด และการยอมรับแนวคิดการติดตั้งตู้ถุงยางอนามัยในโรงเรียนของวัยรุ่นในจังหวัดสุรินทร์ [Media exposure, attitudes and acceptance on a concept of condom vending machine installed at a high school for adolescents in Surin province]. (Master's thesis, Thammasat University).
- Wichaiya, W. (2013). แม่วัยรุ่น: ประสบการณ์ชีวิตเพศภาวะ และเพศวิถี ["Teenage Mather": lived experiences, gender and sexuality]. (Master's thesis, Thammasat University).
- Wongyannawa, T. (2013). เขียนหญิง: อำนาจ โยนี และการเขียนของลึงค์ [Criticism derived from art and literature on female sexuality and women by men]. Bangkok: Unfinished Project Publishing.
- World Health Organization. (2020). *Adolescent health*. Retrieved July 26, 2020, from https://www.who.int/health-topics/adolescent-health/#tab=tab_1
- Zamora and Zeglen. (2016). *Michel Foucault, Neoliberalism and the Failures of the Left*. Retrieved July 26, 2020, from <http://inthesetimes.com/article/19246/foucault-and-the-failure-of-the-left>.